

NEMZETSTRATÉGIAI KUTATÓINTÉZET

A HITÉLET JELLEMZŐI ERDÉLYBEN. A DIGITALIZÁCIÓ HATÁSA A HITÉLETRE

KUTATÁSI JELENTÉS

FELELŐSSÉGGEL ÉS HŰSÉGGEL

A HITÉLET JELLEMZŐI ERDÉLYBEN.
A DIGITALIZÁCIÓ HATÁSA A HITÉLETRE

KUTATÁSI JELENTÉS

NEMZETSTRATÉGIAI KUTATÓINTÉZET
BUDAPEST, 2024

A HITÉLET JELLEMZŐI ERDÉLYBEN. A DIGITALITÁCIÓ HATÁSA A HITÉLETRE
című kutatás eredményeit összefoglaló jelentés

Kiadja a Nemzetstratégiai Kutatóintézet

Felelős kiadó
Szász Jenő, a Nemzetstratégiai Kutatóintézet elnöke

Minden jog fenntartva ©

A kutatásban közreműködő személyek ©

Kutatásvezető:
Dr. Bali János, Nemzetstratégiai Kutatóintézet

Írta és szerkesztette:
Dr. Tózsér Anett, Nemzetstratégiai Kutatóintézet

Közreműködött:
Borbándi Erik, Nemzetstratégiai Kutatóintézet
Dr. Puskás Attila, Nemzetstratégiai Kutatóintézet
Mihály János, Nemzetstratégiai Kutatóintézet
Orbán Balázs, Nemzetstratégiai Kutatóintézet

Ambrus István, plébános, székelyudvarhelyi Szent György Római Katolikus Plébánia
Kovács Csaba fr. Antal, ferences szerzetes, templomigazgató, székelyudvarhelyi Barátok
Temploma
Márton József, főesperes-plébános, székelyudvarhelyi Szent Miklós-hegyi Római Katolikus
Plébánia

TARTALOM

1. Bevezetés	5
2. Vallási felekezetek Románia társadalomszerkezetében	7
2.1. Románia népességének felekezetek szerinti szerkezete.....	7
2.2. A romániai felekezetek tagságának nemzetiség szerinti összetétele.....	9
2.2.1. <i>Vallási kötődés Erdélyben</i>	10
2.3. A felekezetek tagsága Románia társadalomszerkezetében.....	12
2.4. Összefoglalás.....	14
2.5. Irodalom.....	14
3. A hitélet jellemzői Erdélyben	16
3.1. Az identitás és a nemzeti azonosságtudat fogalma.....	16
3.1.1. <i>Az identitás fogalma</i>	16
3.1.2. <i>A nemzeti identitás fogalma</i>	17
3.1.3. <i>A hitélet és a nemzettudat összefüggései Erdélyben</i>	20
3.2. Az interjúk eredményei.....	28
3.2.1. <i>A Barátok Temploma közösségének vallásgyakorlata</i>	28
3.2.2. <i>A Szent György Plébánia közösségének vallásgyakorlata</i>	29
3.2.3. <i>A Szent Miklós-hegyi Plébánia közösségének vallásgyakorlata</i>	32
3.3. Összefoglalás.....	33
3.4. Irodalom.....	33
4. A digitalizáció hatása a hitéletre	35
4.1. A digitalizáció és a hitélet kapcsolata.....	35
4.2. A koronavírus járvány hatása a hitéletre.....	36
4.2.1. <i>Gyakorlati tapasztalatok a digitalizáció és a hitélet kapcsolatában</i>	40
4.3. Az interjúk eredményei.....	46
4.3.1. <i>A Barátok Temploma közösségének hitélete és a digitalizáció összefüggései</i>	46
4.3.2. <i>A Szent György Plébánia közösségének hitélete és a digitalizáció összefüggései</i>	48
4.3.3. <i>A Szent Miklós-hegyi Plébánia közösségének hitélete és a digitalizáció összefüggései</i>	50
4.4. Összefoglalás.....	52
4.5. Irodalom.....	54

1. BEVEZETÉS

A külhoni magyarság közösségi életének és kultúrájának nagyon fontos formálója az egyház, a Székelyföldön különösen a katolikus egyház. Az NSKI az elmúlt években számos kutatást végzett, amelyek szintén azt igazolták, hogy a külhoni magyar humánerőforrás megmaradásának és helyben boldogulásának egyik legfontosabb területe a magyar nyelvű vallásgyakorlat megerősítése. Az NSKI korábbi család- és valláskutatási programjai (Vándorbölcső Program, az Udvarhelyszéki falvak valláskutatása stb.) ráirányították a figyelmet arra, hogy a vallásgyakorlat intenzitása, valamint a család megtartó ereje és a gyermekvállalási hajlandóság között összefüggés van. Ahol az emberek aktívan és rendszeresebben vesznek részt az egyházi szertartásokon, az erősíti a szülőföldön való megmaradást és gyarapodást. Nagymintás Kárpát-medencei társadalomtudományi felmérésünk rámutatott, hogy a külhoni magyarság életében, és ezen belül is különösen Székelyföldön, az egyházak és a vallás szerepe az anyaországban tapasztalhatónál jelentősebb, a külhoni magyar közösségek általában vallásosabbak és hitéletük rendszeresebb.

Jelen kutatásunk fő kutatási kérdése az, hogy milyen eszközökkel képes az egyház/hitélet szervezni a kisebbségi magyar közösségeket Székelyföldön (székelyföldi katolikus plébániák esettanulmányain keresztül). Kutatásunkban a plébánia pasztorációs tevékenységén keresztül arra keressük a választ, hogy mely tényezők játszanak szerepet abban, hogy az egyház a híveket sikerrel megszólíthassa, továbbá hogyan képes a közösség tagságát gyarapítani, a közösség tagjait szorosabban bevonni a formális, templomi hitélet alkalmába, valamint az egyházi kereteken túlmutató közösség-szervezést és a társadalmi tőke növelését megvalósítani. Kérdés továbbá, hogy az egyházi közösségekbe való tartozás milyen mintákat követ, a helyi magyarság egyes társadalmi csoportjai (különösen fiatalok) mi alapján választanak egyházi közösséget, és mindez milyen térszerveződési mintákat rajzol ki. Hogy minél teljesebb képet kapjunk, s az összehasonlító vizsgálatra is sor kerülhessen, kiválasztottunk három székelyudvarhelyi plébániát (templomot), melyek mérete, városon belüli elhelyezkedése, vonzáskörzete különböző. Jelen kutatásunkban azt igyekszünk megvizsgálni, hogy melyek a vallásgyakorlat általános formái, tendenciái, melyek a legfontosabb, megoldásra váró problémák, s fordítva, milyen jó gyakorlatokat lehet azonosítani? Kutatásunk a maga nemében komplex, hiszen szerteágazó adatgyűjtési technikákat alkalmaz (kérdőív, interjú, megfigyelés, dokumentumelemzés, szakirodalmi elemzés stb.), kitér a templomi és a templomon kívüli vallásgyakorlat formáira is, a jelenléti és az online formákra, továbbá a hívőkre és a plébánia kulcsembereire (plébános, kántor, sekrestyés, egyháztanács tagjai) egyaránt. A kutatás e témakörök mentén fókuszba helyez bizonyos szűkebb témákat is. Így fel kívánjuk tárni az egyház szerepét a közösségformálásban, hogy a hitéletben milyen szerepet játszik a templom interaktív kommunikációt lehetővé tevő digitális eszközellátottsága, vagy az online közvetítés.

A 2023 május 15-től 2024. június 30-ig terjedő kutatási periódusban szakirodalmi források alapján feltártuk Románia népességének felekezetek szerinti szerkezetét, nemzetiségek szerinti összetételét. Vizsgáltuk, hogy az egyes felekezetek tagsága hol helyezkedik el

Románia társadalomszerkezetében. Az elmúlt évek népszámlálási eredményei alapján kitértünk arra is, hogy mi jellemzi az erdélyi lakosság vallási kötődését.

Ezen kívül szakirodalmi források alapján áttekintettük az identitás és a nemzeti identitás fogalmát, valamint a hitélet és a nemzettudat összefüggéseit. Kiemelten vizsgáltuk az erdélyi magyarság vallásossága és a nemzeti identitástudata közötti összefüggéseket az 1990-es évektől napjainkig elvégzett kutatások tükrében. A primer kutatás keretében a három kiválasztott székelyudvarhelyi plébánia hitéletét, a hívek vallásgyakorlatát vizsgáltuk 14 félig strukturált interjúval.

Szakirodalmi források alapján összegeztük továbbá a digitalizáció és a hitélet összefüggéseit. Ezen belül kitértünk arra, hogy a koronavírus járvány milyen hatással volt a hitéletre. Azt is bemutattuk, hogy ebben a kihívásokkal terhelt időszakban milyen tanulságok vonhatók le a hitéletnek az online térbe való áttéréseivel kapcsolatban, s mindez hogyan hatott a vallásgyakorlásra. Vizsgáltuk azt is, hogy a digitalizáció és a hitélet kapcsolatában milyen jövőkép tárulhat fel előttünk. A primer kutatás keretében a három székelyudvarhelyi plébánia hitéletét vizsgáltuk 14 félig strukturált interjúval. Az összehasonlító vizsgálattal elsősorban arra kerestük a választ, hogy milyen szerepük volt a pandémia időszakában a digitális eszközöknek és ezeknek milyen szerepük van napjainkban a közösségek vallásgyakorlatában, illetve a hitéletben milyen szerepet játszik a templomok digitális eszközellátottsága és az online közvetítés.

2. VALLÁSI FELEKEZETEK ROMÁNIA TÁRSADALOMSZERKEZETÉBEN

Ebben a fejezetben szakirodalmi források alapján bemutatjuk Románia népességének felekezetek szerinti szerkezetét, nemzetiségek szerinti összetételét. Vizsgáljuk, hogy az egyes felekezetek tagsága hol helyezkedik el Románia társadalomszerkezetében. Az elmúlt évek népszámlálási eredményei alapján kitérünk arra is, hogy mi jellemzi az erdélyi lakosság vallási kötődését.

2.1. Románia népességének felekezetek szerinti szerkezete

Románia szekuláris állam, nincs államvallás. Az alkotmány 29. szakaszának 5. bekezdése szerint az egyházi szervezetek függetlenek az államtól.¹ Ugyanakkor a Pew Research Center szerint *2018-ban Románia volt a legvallásosabb európai ország.*² A Gallup International felmérése szerint is Románia azon országok közé tartozik, ahol a vallás jelentős szerepet tölt be a lakosság mindennapi életében.³

Romániában az egyházas jellegű vallásosság európai viszonylatban nagyon erős, 18 törvényesen elismert felekezet tagjai élnek egymás mellett, és az egyház viszonylag fontos szerepet tölt be a társadalom mindennapi életében. A felekezetek között jelentős történelmi múlttal rendelkező egyházak és a 19. század második felétől kezdődően megjelenő neoprotestáns kisegyházak egyaránt jelen vannak. Románia vallási sokszínűsége mindmáig nagymértékben az etnikai vallásossághoz kötődik.⁴

A következő számsorokat vizsgálva elmondható, hogy 2002-től kezdődően jelentős változások történtek Románia népességének felekezetek szerinti szerkezetében. Ha csak a táblázat első sorát nézzük, azt láthatjuk, hogy a Román Ortodox Egyház híveinek száma húsz év alatt 25,7%-kal csökkent (1. táblázat). Ennek a mindennapi tapasztalatnak ellentmondó eredménynek oka az, hogy a népszámlálás adatgyűjtési módszereiben menet közben jelentős változások történtek.⁵

¹ Constituția României: Art. 29 – Libertatea conștiinței. www.constitutiaronaniei.ro

² Pew Research Centre (2018): How do European countries differ in religious commitment? <https://www.pewresearch.org/short-reads/2018/12/05/how-do-european-countries-differ-in-religious-commitment/>

³ Steve Crabtree (2010): Religiosity Highest in World's Poorest Nations. August 31, 2010. Gallup International. <https://news.gallup.com/poll/142727/religiosity-highest-world-poorest-nations.aspx>

⁴ Kiss Dénes (é.n.): Vallási felekezetek Románia társadalomszerkezetében. <https://vallaskutato.ro/hu/vallasfelekezetek-romania-tarsadalomszerkezeteben.html>

⁵ Bálint Róbert Zoltán – Kiss Dénes (2023): Népszámlálás 2021: felekezeti eredmények. <https://romkat.ro/2023/02/11/nepszamlalas-2021-felekezeti-eredmenyek/>, 2023. február 11. Megjegyzés: 2011-el kezdődően a megszámlált személyek körébe azokat is beemelték, akiket ugyan a számlálóbiztosok nem találtak otthon, ám a különböző állami hivatalok nyilvántartásaiban úgy jelentek meg, mint akik a népszámlálást megelőző év folyamán kapcsolatban voltak az adott intézménnyel, azaz ebben az értelemben nem számítottak véglegesen kivándoroltnak, nem voltak teljesen elszakadva az országtól. Akkor megközelítőleg 1 millió ilyen személy került be a ténylegesen megszámláltak közé. A legújabb népszámlálás során egy újabb módszertani újítást is bevezettek, a népszámlálási adatlap ezúttal egy online felületen is kitölthető volt, amely lehetőséggel a lakosság jelentős része élt is. Az online adatlap megszerkesztésébe azonban egy sajnálatos hiba csúszott: a nemzetiségre és vallási hovatartozásra vonatkozó kérdés nem minden

1. táblázat: Románia népességének felekezetek szerinti szerkezete a népszámlálási eredmények alapján (fő)

	1992	2002	2011	2021
Ortodox	19 802 389	18 817 975	16 307 004	14 025 064
Római katolikus	1 161 942	1 026 429	870 774	741 504
Görögkatolikus	223 327	191 556	150 593	115 457
Református	802 454	701 077	600 932	495 433
Pünkösdi	220 824	330 486	362 314	404 475
Baptista	109 462	126 639	112 850	103 157
Hetednapi Adventista	77 546	93 670	80 944	65 812
Unitárius	76 708	66 944	57 686	47 992
Muzulmán	55 928	67 257	64 337	58 347
Evangéliumi keresztény	49 963	44 476	42 495	36 374
Órítusú keresztények	28 141	39 147	32 558	28 362
Evangélikus-lutheránus	21 221	27 112	20 168	20 023
Ágostai hitvallású evangélikus	39 119	8 716	5 399	3 739
Mózeshitű	9 670	6 057	3 519	2 708
Jehova tanúi	-	-	49 820	43 340
Szerb ortodox	-	-	14 385	17 159
Örmény Apostoli	2023	775	393	806
Román Evangélikus Egyház	-	18 178	15 504	7690
Más vallású	88 557	89 196	30 557	71 430
Vallás-nélküliek, ateisták, agnosztikusok	34 645	21 349	39 660	154 144
Összesen nyilatkozott	22 803 919	21 677 039	18 861 902	19 053 815
Nem nyilatkozott, nincs adat	8 139	11 734	1 259 739	2 658 165

Forrás: Bálint Róbert Zoltán – Kiss Dénes (2023): Népszámlálás 2021: felekezeti eredmények, <https://romkat.ro/2023/02/11/nepszamlalas-2021-felekezeti-eredmenyek;> Populatia rezidenta dupa religie, pe macroregiuni, regiuni de dezvoltare si judete, la 1 decembrie 2021. alapján saját készítés

Az elmúlt évtizedek népszámlálási eredményei szerint az egyes romániai felekezetek közötti százalékos megoszlás a rendszerváltást követő három évtized alatt alig változott. Az ország legnagyobb egyházának, az ortodoxnak a tagsága az utóbbi tíz év alatt 1,3%-kal csökkent. Ez a változás egy trendszerű, hosszú távú csökkenési folyamat része. A legtöbb felekezet esetében az utóbbi két népszámlálás közötti változás azonban ennél lényegesen

képernyőtípuson volt rögtön látható, ez esetekben külön rá kellett keresni, és ami ennél is fontosabb, a kérdőív kitöltése ezek megválaszolása nélkül, tulajdonképpen bármilyen mértékű részleges kitöltés mellett is befejezhető volt. Így a kérdőív online kitöltését választók közül megközelítőleg 1,5 millió személy esetében a nemzetiségi és felekezeti adatok nem kerültek rögzítésre. Ugyanakkor, mivel a megkérdezettek mellé ez évben is beemelték az eredmények közé a hivatali nyilvántartásokból körülbelül 1 millió személyt, az összesen megszámláltak tekintett népességből ezúttal már 2,48 millió személynek nem ismert a nemzetisége és ennél is több, 2,65 millió esetben nem ismert a felekezeti kötődése. A fentiek miatt a népszámlálási eredményeknek mind a nemzetiségi, mind a felekezeti vonatkozásait fenntartásokkal kell tehát kezelnünk.

kisebb, nem éri el a 0,1%-ot. Ennél nagyobb változást csak két esetben látunk, a pünkösdi és a vallás nélküliek–ateisták–agnosztikusok közös gyűjtőkategóriája esetében. Előbbiek aránya az utóbbi tíz év alatt 0,54%-al, utóbbiaké 0,73%-al nőtt (2. táblázat).⁶

2. táblázat: Románia népességének felekezetek szerinti összetétele 1992 és 2021 között (%)

	1992	2002	2011	2021	2002-2011
Ortodox	86,8	86,8	85,5	85,3	-1,14
Római katolikus	5,1	4,7	4,7	4,5	-0,10
Görögkatolikus	1,0	0,9	0,8	0,7	-0,09
Református	3,5	3,2	3,2	3,0	-0,16
Pünkösdi	1,0	1,5	1,9	2,5	0,54
Baptista	0,5	0,6	0,6	0,6	0,03
Hetednap Adventista	0,3	0,4	0,4	0,4	-0,03
Unitárius	0,3	0,3	0,3	0,3	-0,01
Muzulmán	0,2	0,3	0,3	0,4	0,01
Evangéliumi keresztény	0,2	0,3	0,3	0,4	0,01
Órítusú keresztények	0,1	0,2	0,2	0,2	0,00
Evangélikus-lutheránus	0,1	0,1	0,1	0,1	0,02
Ágostai hitvallású evangélikus	0,2	0,0	0,0	0,0	-0,01
Mózeshitű	0,0	0,0	0,0	0,0	0,00
Jehova tanúi	-	-	0,3	0,3	0,26
Szerb ortodox	-	-	0,1	0,3	0,26
Örmény Apostoli	0,0	0,0	0,0	0,0	0,00
Román Evangélikus Egyház	-	0,1	0,1	0,0	-0,04
Más vallású	0,4	0,4	0,2	0,1	-0,02
Vallás-nélküliek, ateisták, agnosztikusok	0,2	0,1	0,2	0,9	0,73
Összesen nyilatkozott	100,0	100,0	100,0	100,0	0,00

Forrás: Bálint Róbert Zoltán – Kiss Dénes (2023): i.m.

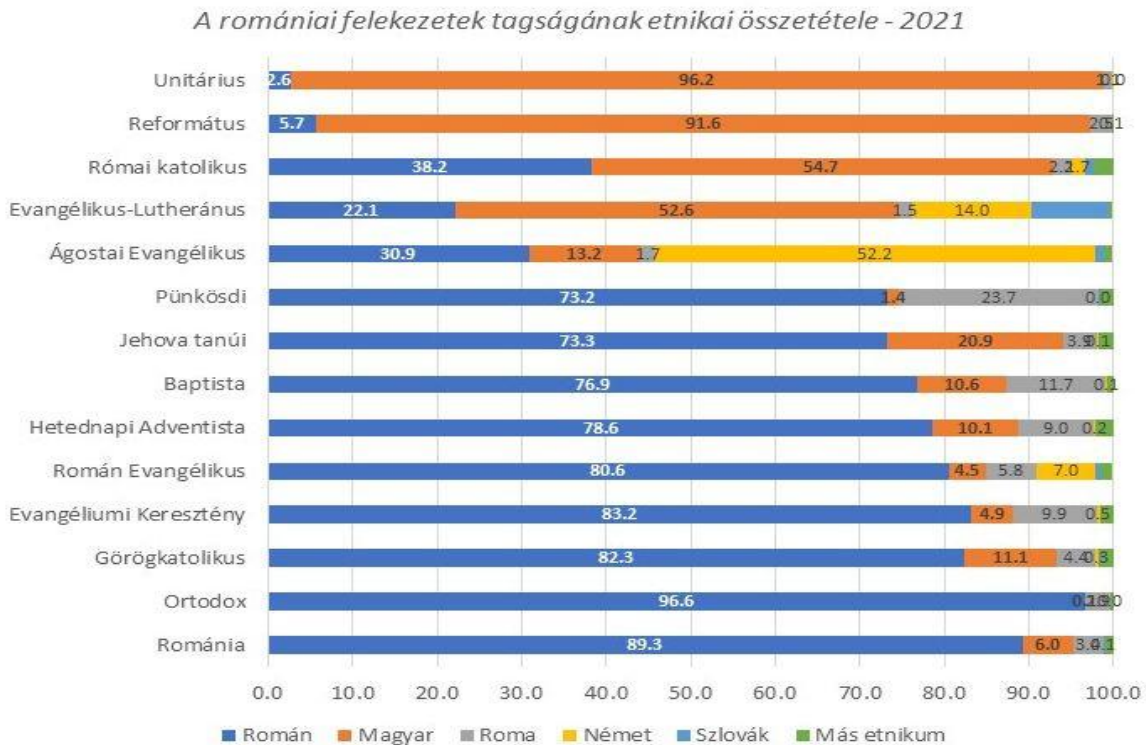
2.2. A romániai felekezetek tagságának nemzetiség szerinti összetétele

A romániai vallásfelekezetek többsége nemzetiségi szempontból sajátos összetételű. Legmarkánsabban az ortodox, illetve az unitárius és a református egyházak kötődnek valamely nemzetiség tagjaihoz: az ortodox egyház tagságának 96,6%-a román, az unitáriusnak 96,2%-a magyar nemzetiségű. Utóbbihoz közel áll e tekintetben a református egyház is, amely tagságának 91,6%-a magyar. A római katolikus és evangélikus-lutheránus egyházak szintén magyar többségűek, ezek tagságának kevéssel több mint fele magyar nemzetiségű. A neoprotesztáns kisegyházak kivétel nélkül román többségűek, ám a Jehova tanúi, az adventisták és a baptisták körében a magyarok országos részarányuknál lényegesen magasabb arányban vannak jelen. Kivételesen magas a magyarok aránya a Jehova tanúi körében (20,9%). A neoprotesztáns egyházak másik sajátossága, hogy tagságuk körében a romák jelenléte jelentősen magasabb az országos arányukhoz képest. Kiemelkedik e

⁶ Bálint Róbert Zoltán – Kiss Dénes (2023): i.m.

tekintetben a pünkösdi egyház, amely tagságának majdnem egynegyede roma (1. ábra).⁷

1. ábra: A romániai felekezetek tagságának etnikai összetétele (2021; %)

Forrás: Bálint Róbert Zoltán – Kiss Dénes (2023): i.m.; Népszámlálás 2021: felekezeti eredmények. <https://romkat.ro/2023/02/11/nepszamlalas-2021-felekezeti-eredmenyek/>, 2023. február 11.

Az elmúlt 10 évben az egyes felekezetek tagságának változását elsősorban a demográfiai és a migrációs folyamatok váltották ki. Ez a román többségű egyházak körében 5–6 % közötti fogyást eredményezett, amelyet az egyes egyházak országosnál idősebb tagsága tovább növelt. Kivételt e tekintetben csak a pünkösdi egyház képez, amelynek tagsága feltételezhetően elsősorban nem demográfiai, hanem a sikeres evangelizációs tevékenységnek köszönhetően nőtt. Az egyes kisebbségi nemzetiségi egyházak tagságának az országostól jelentősen eltérő változását ezek demográfiai és migrációs sajátosságai eredményezik. Így a magyar többségű egyházak esetében a magyar népességnek az országos átlaghoz képest nagyobb mértékű fogyása áll a változás háttérében, tagságuk 10 és 11% közötti csökkenését eredményezve. Összességében elmondható, hogy az ország lakosságának felekezetek közötti megoszlása alig változott az elmúlt 10 évben.⁸

2.2.1. Vallási kötődés Erdélyben

A 2021-es népszámlálási adatok szerint az erdélyiek vallási kötődése továbbra is stabilnak értékelhető. Az előző népszámlálás során vizsgált eredményekhez képest a vallási

⁷ Bálint Róbert Zoltán – Kiss Dénes (2023): i. m.

⁸ Bálint Róbert Zoltán – Kiss Dénes (2023): i.m.

megoszlás összetétele nem változott. A görögkeleti lakosság körében van aránybeli csökkenés, ennek egyik oka a pünkösdi egyházhoz való csatlakozás, a másik az ateisták számának növekedése. De mindez nagyon kis mértékben érinti a magyar népeket. A magyaroknál az egyháznak mint intézménynek a jelentőségét és az egyházhoz való formális kapcsolódást magától értetődőnek tekintik. Ez kevésbé van így a vallásgyakorlás és a vallási önmeghatározás tekintetében, viszont még ilyen szempontból is különösen vallásos Erdély.⁹

A Kárpát-medence más régióival szemben Erdélyben a vallási és etnikai törésvonalak egymást erősítik. Az erdélyi románok nagy többsége ortodox, a másik hagyományos román felekezet pedig görögkatolikus. *A magyarok 94%-a valamely történelmi magyar egyháznak a tagja: 45%-a református, 40% római katolikus, 5% unitárius, 1–1% evangélikus és magyar görögkatolikus. Az említettek (többé-kevésbé) „magyar nemzeti egyházaknak” tekinthetők, de a neoprotestáns egyházak többsége (a magyar lakosság 2,5%-a) szintén külön magyar gyülekezeti szövetségekbe tömörül (3. táblázat).*¹⁰

3. táblázat: A magyar népesség valószínű megoszlása az egyes felekezetek között (2021; fő/%)

	Felekezetről nyilatkozó magyarok 2021 (fő)	Magyarok százalékos megoszlása az egyházak között
Református	453 621	45,26
Római katolikus	405 212	40,43
Unitárius	46 186	4,61
Ortodox	19 162	1,91
Görögkatolikus	12 772	1,27
Baptista	10 922	1,09
Evangélikus-lutheránus	10 534	1,05
Jehova tanúi	9 054	0,9
Hetednap Adventista	6 673	0,67
Pünkösdi	5 852	0,58
Evangéliumi keresztény	1 778	0,18
Ágostai hitvallású evangélikus	494	0,05
Óritusú keresztények	359	0,04
Román Evangélikus Egyház	344	0,03

⁹ Hámori Márton (2023): Csökkent a magyarok száma Romániában – a vallási összetétel azonban változatlan. Magyarországi Református Egyház. 2023. január 20. <https://reformatus.hu/egysegben/hirek/csokkent-a-magyarok-szama-romaniaban-a-vallasi-osszetetel-azonban-valtozatlan/>

¹⁰ Bárdi Nándor – Éger György – Filep Tamás Gusztáv (szerk. 2020): Magyarok Romániában (1990-2015). Tanulmányok az erdélyi magyarságról. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kriterion, Cluj-Napoca; Megjegyzés: Ez a helyzet a pünkösdi és a baptista egyházakkal. Az adventistáknál az erdélyi vezetésben erős a magyar dominancia, és általában helyi szinten különülnek el a gyülekezetek. A Jehova tanúi egyházban nincsenek etnikailag elkülönülő struktúrák, viszont a magyarok nagyon erősen felülreprezentáltak, a külön gyülekezeti alkalmak tekintetében a vegyes helyi gyülekezetek két nyelven működnek.

Szerb ortodox	185	0,02
Mózeshitű	143	0,01
Örmény Apostoli	137	0,01
Muzulmán	87	0,01
Más vallású	2 532	0,25
Vallás-nélküliek, ateisták, agnosztikusok	8 240	0,82
Nem nyilatkozott	7 864	0,78
Összesen nyilatkozott	1 002 151	100

Forrás: Populatia rezidenta dupa etnie si religie, pe medii de rezidenta, la 1 decembrie 2021. alapján saját készítés

2.3. A felekezetek tagsága Románia társadalomszerkezetében

A kolozsvári Valláskutató Intézet a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Magyar Szociológia és Szociális Munka Kar diákjainak egy csoportjával azt vizsgálták, hogy az egyes felekezetek tagsága hol helyezkedik el Románia társadalomszerkezetében. Az adatok elemzéséhez a 2011. évi népszámlálási adatokat használták.¹¹

A hívők számát tekintve a román ortodox egyház a világon a negyedik legnagyobb.¹² Az ortodox egyházhoz tartozik a románok többsége (több mint 90%-uk), és ez a többségi vallás az országban lakó macedónok, görögök, cigányok, ukránok valamint örmények között is.¹³ *Románia népességének túlnyomó többsége a román ortodox egyház híve.* Ebből kifolyólag az ortodox népesség az ország lakosságának szociodemográfiai jellemzőit alapvetően meghatározza. *A szintén román történelmi egyháznak számító görögkatolikus egyház tagsága elsősorban korszerkezete tekintetében különbözik az ortodoxtól.* Mivel a rendszerváltás után újjáalakuló görögkatolikus egyházhoz főleg a még életben levő egykori hívei csatlakoztak újra, átlag életkoruk az országosnál magasabb. Ez maga után vonja az összességében alacsonyabb iskolázottságot, valamint a gazdaságilag már inaktívak arányát. Az idősek magas aránya egyúttal a görögkatolikus népesség más egyházakénál gyorsabb fogyását is eredményezi.¹⁴

A magyar népesség nagy része három egyházba tömörül, a református, a római katolikus és az unitárius egyházakba. Míg a reformátusok és az unitáriusok szinte kizárólag magyarok, a római katolikusok között jelentős számú román nemzetiségű is van. Utóbbiak zömét a magukat a népszámlálás során románnak valló moldvai csángók képezik, de Erdélyben (főképpen Hargita és Kovászna megyékben) is jelentős számú román római katolikus él.¹⁵ A három magyar többségű egyház szociodemográfiai jellemzői közé tartozik az országosnál némileg idősebb tagság, a felső és alsó fokú iskolai végzettségük kisebb (de a

¹¹ Kiss Dénes (é.n.): i.m.

¹² Pew Research Center: Ten biggest Orthodox populations by country, 1910 and 2010. www.pewresearch.org.

¹³ Institutul Național de Statistică: Populația stabilă după etnie și religie – categorii de localități. www.recensamantromania.ro

¹⁴ Kiss Dénes (é.n.)

¹⁵ Institutul Național de Statistică: Populația stabilă după religie – județe, municipii, orașe, comune. www.recensamantromania.ro

középfokú végzettségűek nagyobb) aránya, a legmagasabb és legalacsonyabb státuszú foglalkozási csoportok kisebb aránya.¹⁶

A két evangélikus egyház (evangélikus-lutheránus és ágostai hitvallású evangélikus) tagsága a fentieknél vegyesebb etnikai összetételű. Az evangélikus-lutheránus egyház magyar többségű, ám e mellett jelentős német és szlovák nemzetiségű tagsága is van. Az egykor a szászokat tömörítő ágostai evangélikus egyház tagságán belül enyhe többséget képeznek a magukat németnek vallók.¹⁷

A romániai iszlám népesség megközelítőleg háromnegyedét két őshonos dobrudzsai etnikum tagjai, a törökök (41,8%) és tatárok (31,2%) alkotják. Mellettük majd tíz százalék román nemzetiségű muzulmán is találunk (feltételezhetően nőket), valamint 5% román. A muzulmán népesség korszerkezete az egyik legkedvezőbb, átlagéletkoruk a második legalacsonyabb.¹⁸

Az izraelita vallásúak kizárólag zsidók, az *örmény apostoli egyház tagjai* pedig többségében örmények. A legkisebb bevett felekezetekről van szó, és mindkettő nagymértékben előregedett. Ugyanakkor a társadalomszerkezetben elfoglalt pozíciójuk az összes felekezet közül a legelőnyösebb, az örmény egyház híveinek egynegyede vezető pozícióban van, az izraeliták fele értelmiségi foglalkozású.¹⁹

A 19. századtól kezdve az új protestáns felekezetek (pünkösdisták, baptista, hetednapos adventista, Jehova Tanúi, evangéliumi kereszténység) is teret nyertek Romániában.²⁰ A magyarok nagyobb arányban vannak jelen azokban a *kisegyházakban*, amelyek elsősorban Erdélyen keresztül érkeztek Romániába, és így a magyar lakosságot nagyobb eséllyel érték el: *a baptisták 11, az adventisták 9,9, a Jehova Tanúinak pedig 22%-a magyar. A pünkösdzizmus a magyarok körében kevésbé volt sikeres, a pünkösdisták mindössze 1,8%-a magyar, ezzel szemben majdnem 20%-uk roma. A román országosnál nagyobb arányú jelenléte a többi újprotestáns egyházzal is jellemző, kivételt e tekintetben egyedül a Jehova Tanúi képeznek. Az iskolázottság és ezzel szoros összefüggésben a foglalkozási szerkezetben elfoglalt pozíció tekintetében a neoprotestáns kisegyházak többsége az országos átlaghoz képest kedvezőtlenebb pozícióban van, amit részben a románok, részben az idősebb korosztály nagyobb mértékű jelenléte magyaráz. Az egyetlen kivételt a legrégebbi erdélyi/romániai jelenléttel bíró baptisták képezik.*²¹

Mivel az idősebb generációk vallásosabbak, és az életkor előrehaladtával a vallásosság erősödik is, nem meglepő módon az *ateistákat* az idősek körében alig találunk. Az ateisták megközelítőleg fele a középkorúak körében található. Főleg a legmagasabb iskolai képzettségűek közül kerülnek ki, ennek megfelelően pedig a foglalkozás-szerkezetben belül

¹⁶ Kiss Dénes (é.n.)

¹⁷ Kiss Dénes (é.n.)

¹⁸ Kiss Dénes (é.n.)

¹⁹ Kiss Dénes (é.n.)

²⁰ Secretariatul de Stat pentru Culte: Culte Religioase. culte.gov.ro

²¹ Kiss Dénes (é.n.)

a magas presztízsű foglalkozási csoportokban található (majdnem fele értelmiségi foglalkozású).²²

2.4. Összefoglalás

A kutatási eredmények szerint Románia az egyik legvallásosabb európai ország és az egyház fontos szerepet tölt be a társadalom mindennapi életében. A 18 törvényesen elismert felekezet között a történelmi egyházak és a neoprotestáns kiségyházak egyaránt jelen vannak. Az ortodox egyházhoz tartozik a románok többsége (több mint 90%-uk). A hívők számát tekintve a román ortodox egyház a világon a negyedik legnagyobb. Az ortodox vallást követők mellett a római katolikusok és a reformátusok vannak a legtöbben az egyes felekezet tagjai között. Ezen kívül meglehetősen nagy számban vannak jelen a pütkösi gyülekezet tagjai Románia felekezeti szerkezetében. A népszámlálási adatok vizsgálatával bizonyítást nyert az, hogy az ország lakosságának felekezeti közötti megoszlása alig változott az elmúlt 10 évben. Megállapítható továbbá az is, hogy Románia vallási sokszínűsége nagymértékben az etnikai vallásossághoz kötődik. Az erdélyi magyarság 94%-a valamely történelmi magyar egyháznak a tagja: 45%-a református, 40% római katolikus, 5% unitárius, 1–1% evangélikus és magyar görögkatolikus. A neoprotestáns egyházak többsége (a magyar lakosság 2,5%-a) szintén külön magyar gyülekezeti szövetségekbe tömörül. Az Erdélyben élő magyarok az egyháznak mint intézménynek a jelentőségét és az egyházhoz való formális kapcsolódást magától értetődőnek tekintik.

2.5. Irodalom

Bálint Róbert Zoltán – Kiss Dénes (2023). *Népszámlálás 2021: felekezeti eredmények*, <https://romkat.ro/2023/02/11/nepszamlalas-2021-felekezeti-eredmenyek/>, 2023. 02. 11. Letöltés: 2023. 09. 28.

Bárdi Nándor, Éger György és Filep Tamás Gusztáv (szerk.) (2020). *Magyarok Romániában (1990–2015). Tanulmányok az erdélyi magyarságról*. Cluj-Napoca: Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kriterion.

Bodó Márta (2022). Valláskutatás Erdélyben. *Keresztény Szó*, 2022(1). 2022. 03. 13. <https://romkat.ro/2022/03/13/vallaskutatas-erdelyben/> Letöltés: 2023. 07. 22.

Constituția României Art. 29 – Libertatea conștiinței, www.constitutaromaniei.ro Letöltés: 2023. 09. 25.

Hámori Márton (2023). Csökkent a magyarok száma Romániában – a vallási összetétel azonban változatlan. *Magyarországi Református Egyház*, 2023. 01. 20. <https://reformatus.hu/egysegben/hirek/csokkent-a-magyarok-szama-romaniaban-a-vallasi-osszetel-azonban-valtozatlan/> Letöltés: 2023. 09. 26.

²² Kiss Dénes (é.n.)

Kiss Dénes (é.n). *Vallási felekezetek Románia társadalomszerkezetében*, <https://vallaskutato.ro/hu/vallasfelekezetek-romania-tarsadalomszerkezeteben.html>
Letöltés: 2023. 09. 26.

Papp Z. Attila és Veres Valér (szerk.) (2007). *Kárpát Panel 2007. Kárpát-medencei magyarok társadalmi helyzete és perspektívái*. Gyorsjelentés. Budapest: MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet. <http://mek.oszk.hu/06900/06942/06942.pdf> Letöltés: 2023. 07. 24.

Pew Research Centre (2018). *How do European countries differ in religious commitment?* <https://www.pewresearch.org/short-reads/2018/12/05/how-do-european-countries-differ-in-religious-commitment> Letöltés: 2023. 09. 26.

Steve Crabtree (2010). *Religiosity Highest in World's Poorest Nations*. August 31, 2010. Gallup International. <https://news.gallup.com/poll/142727/religiosity-highest-world-poorest-nations.aspx> Letöltés: 2023. 11. 03.

Források

Erdély. Erdélystat Statisztikák. Népszámlálási adatok 2011, <http://statisztikak.erdelystat.ro/adatlapok/erdely/3280> Letöltés: 2023. 09. 25.

Institutul Național de Statistică 2013. Ce ne spune recensământul din anul 2011 despre religie? www.insse.ro Letöltés: 2023. 09. 25.

Institutul Național de Statistică 2013. Populația stabilă după etnie și religie – categorii de localități, www.recensamantromania.ro. Letöltés: 2023. 09. 25.

Populatia rezidenta dupa etnie si religie, pe medii de rezidenta, la 1 decembrie 2021. Rezultate definitive: Caracteristici demografice, <https://www.recensamantromania.ro/rezultate-rpl-2021/rezultate-definitive/> Letöltés: 2023. 09. 28.

Populatia rezidenta dupa religie, pe macroregiuni, regiuni de dezvoltare si judete, la 1 decembrie 2021. Rezultate definitive: Caracteristici demografice, <https://www.recensamantromania.ro/rezultate-rpl-2021/rezultate-definitive/> Letöltés: 2023. 09. 28.

Secretariatul de Stat pentru Culte: Culte Religioase, culte.gov.ro Letöltés: 2023. 09. 26.

3. A HITÉLET JELLEMZŐI ERDÉLYBEN

A tanulmányban szakirodalmi források alapján áttekintettük az identitás és a nemzeti identitás fogalmát, valamint a hitélet és a nemzettudat összefüggéseit. Kiemelten vizsgáltuk az erdélyi magyarság vallásossága és nemzeti identitástudata közötti összefüggéseket az 1990-es évektől napjainkig elvégzett kutatások tükrében. A primer kutatás keretében három székelyudvarhelyi plébánia hitéletét, a hívek vallásgyakorlatát vizsgáltuk 14 félig strukturált interjúval. Kutatásunk eredménye szerint Erdélyben az egyháznak mint intézménynek a jelentőségét, az egyházhoz való kapcsolódást és a vallásgyakorlást magától értetődőnek tekintik. Ez azzal magyarázható, hogy az erdélyi magyarság számára a kisebbségi lét legfontosabb, legstabilabb intézményét az egyházak jelentik. Ugyanakkor, ahogyan az itteni társadalomban is erőteljesebben érződnek a modernizáció, illetve a posztmodernizáció hatásai, a vallásosságban is megjelennek a hagyományostól eltérő hitgyakorlás jelei: az erdélyi magyarok nem fordulnak el a vallástól, azonban az individuális értékek (a társadalmi szokáson túlmutató, egyéni, személyes érzéseken és tapasztalatokon alapuló vallásosság) is szerepet kapnak vallásgyakorlásukban.

3.1. Az identitás és a nemzeti azonosságtudat fogalma

3.1.1. Az identitás fogalma

Erikson volt az első, aki átfogóan elemezte az egyén és a társadalom összefüggésrendszerét, elméleteiben központi elemmé téve a pszichológiai és társadalmi hatások kölcsönös befolyása alatt formálódó identitás kérdéskörét. Erikson szerint ez egyfajta *belső és társadalmi folytonosság érzéséből fakadó biztonság, azonosságtudat*, amelynek megéléséhez szükség van az egyén által elismert közösség visszajelzéseire is. Az „ego nem egy külön sziget”, ezért meghatározása csak szociális kontextusban kap jelentést. Ehhez az elmélethez kapcsolódik a csoportidentitás fogalma is. Az egyén a társadalomban elfoglalt pozíciója révén számos csoport tagjaként létezhet, amely szintén hozzájárul önmeghatározásának stabilizálásához. Annak érdekében, hogy az egyén kibontakoztassa identitását, részt kell vennie a közös kulturális-társadalmi minták hordozójaként működő csoportok tevékenységeiben, amely lehetővé teszi a személy szociális identitásának formálásában keretül szolgáló értékrendszer beépülését. Erikson szerint az identitás „olyan önmagát kibontó konfiguráció, amely fokozatosan épül ki a szocializáció folyamán.”²³ Murányi István ugyancsak kiemelte, hogy ez a fogalom szorosan összefügg a szocializációval: „az identitás olyan átfogó, integratív kategória, amely a szocializációval, az érzelmi, erkölcsi és kognitív fejlődéssel, a csoportban zajló folyamatokkal és a csoportközi viszonyokkal elválaszthatatlanul összefonódik.”²⁴

Örkény Antal – utalva Erikson elméletére – szintén megkülönbözteti *az egyéni és a kollektív azonosságtudatot*. Az egyéni identitás az egyén önazonossága és önképe szempontjából meghatározó, az egyén szocializációja során alakul ki, és folyamatosan változik a társas

²³ Erikson, Erik H. (1991): A fiatal Luther és más írások. Gondolat Kiadó, Budapest.

²⁴ Erős, 1996 In Murányi, 2005. Murányi István (2005): Tizenévesek nemzeti identitásának jellemzői az ezredvégi Magyarországon. Erdélyi Társadalom, 3.(1), 97–126.

interakciók során. A személyes identitás az egyén önazonosságának és énképének kialakításában meghatározó jelentőségű személyiség-lélektani jelenség, amely a szocializáció során nyeri el a végső formáját. A kollektív (társas) azonosságtudat nem az egyén, hanem a csoport által kialakított értelmezési és vonatkoztatási keret, amely magában foglalja a csoport jellemző tulajdonságait, a csoporthoz tartozás feltételeit és más csoportoktól elkülönülés attribúcióit. A csoport fejlődésében formálódik, közösen elfogadott kollektív tudáson alapszik, és a csoport tagjaitól elvárja a szabályok és normák elfogadását.²⁵

A társas és az egyéni identitás fontos tényezője, hogy az adott ország lakói mennyire kötődnek az élőhelyükként szolgáló terek különböző szintjeihez.²⁶ A legszűkebb azonosulási közeg a *lokális élettér*, azaz a település, ahol az egyén él, ahol a csoportközi interakciók többsége zajlik. A lokális élettér magában foglalja a lakóhelyet, a munkahelyet, a mindennapi tevékenység mikrokörnyezetét, amelyekben jellemző a csoportközi interakciók sűrűsödése. Ezenkívül *fontos identitásképző tér az ország*, amely a legtöbb ország esetében azonos a közös kultúra és politika által meghatározott nemzeti térrel. Az ország és a nemzeti tér az, ahol a nemzeti közösség összetartó erejét instrumentális, illetve szimbolikus tényezők működtetik. Előbbihez tartozik a politikai igazgatási rendszer, a közös norma- és jogrendszer, a gazdaság nemzeti keretei, a közös infrastruktúra, a szolgáltatások, a szociális gondoskodás. Utóbbihoz tartoznak a közös nyelv, a kulturális, etnikai gyökerek, a közös múlt emlékezete, a szokások, hagyományok, a lelki összetartozás érzete.

3.1.2. A nemzeti identitás fogalma

A nemzeti identitás az identitástudat szerves része, amelynek alapján az egyén egy nemzet tagjának érzi és vallja magát; *egy nemzethez való tartozásnak, annak hagyományaival, értékrendjével való azonosságnak a tudata*. Elsősorban a hovatartozással és az azonosulással kapcsolatos érzelmi és gondolati mintákat tartalmazó kommunikációegyüttes, melyet társadalmi-történeti tényezők generálnak és formálnak.²⁷ Lampl Zsuzsa vélekedése szerint a nemzeti identitás egy bizonyos tér- és időbeli kereten belül lejátszódó *történelmi, nyelvi és kulturális azonosság*. Nem velünk született, a szocializáció során különböző tényezőknek köszönhetően alakul ki.²⁸

Szociológiai szempontból *a nemzet valódi közösség*, a legkisebb és egyben a legnagyobb szerves egység. Ebből kifolyólag a nemzethez való tartozás, a nemzet legitimitása nem nacionalista „beütés”, hanem szükséges és nélkülözhetetlen eleme mindenfajta szekunder közösség létrejöttének (pl. település, munkahely stb.).²⁹

²⁵ Örkény Antal (2012): Európai identitás és nemzeti kötődés: harmónia és disszonancia. <https://docplayer.hu/86219488-Europai-identitas-es-nemzeti-kotodes-harmonia-es-disszonancia.html>

²⁶ Örkény Antal (2012): i.m.

²⁷ Murányi István (2005): i.m.

²⁸ Lampl Zsuzsa (2009): A nemzeti identitás, avagy a magyar márka megőrzése. In: Tóth Károly (szerk.): Hatékony érdekérvényesítést. Fórum Kisebbségkutató Intézet.

²⁹ Sz. Dévai Judit (1993): Identitás szélzúgásban. Nemzeti történelemismeret, önazonosság és az interetnikus viszonyok tükröződése szlovákiai magyar fiatalok tudatában. Komáromi Lapok, Komarno, https://www.hunsor.se/dosszie/identitas_szelzugasban.pdf

A nemzeti identitás értelmezhető az egyéni identitás kollektív és egyéni reprezentációjaként. Előbbi a nemzeti közösség önképének kereteit írja le, utóbbi pedig arra vonatkozik, hogy ezek az azonosulási formák mit jelentenek az egyén számára, és hogy a nemzeti kötődés tartalmi elemei mennyiben épülnek be az egyén önképébe. A nemzeti identitás politikai, szociális és kulturális tartalmat adott az állampolgárság intézményének. A nemzeti szimbólumok és mitológiák, az etnotörténelem a nemzeti alapon szerveződő társadalmi integrációban meghatározó szerepet játszó kulturális erőforrások, értékek, hagyományok.³⁰

A nemzeti identitásnak több összetevője van: az anya és az apa nemzetihovatartozás-érzése, az anyanyelv és annak használata, az iskoláztatás nyelve, a lakóhelyi környezet, a kulturális közeg, a nemzetiséggel kapcsolatos egyéni és közösségi tapasztalatok, a globalizációs hatások.³¹ Sz. Dévai is hangsúlyozza, hogy a nemzeti azonosságtudat erősödhet vagy gyengülhet a következő befolyásoló tényezők hatására: a házastárs vagy partner nemzeti hovatartozásának érzése, a lakóhelyi környezet, a kulturális közeg, a gazdasági közeg, a személyes ambíciók, a nemzetiséggel kapcsolatos egyéni és közösségi tapasztalatok, a nemzeti perspektívák, globalizációs hatások.³² De mind közül kiemelhető egyrészt az iskoláztatás (az alapiskola oktatási nyelve), másrészt pedig a házasságtípus (homogén vagy vegyes házasság).³³ A kialakulását befolyásolja továbbá a nemzet megértése (értékelés, összehasonlítás, oktulajdonítás, kompenzáció), a nemzet iránti attitűd kialakulása (érzelmi elem) és a nemzeti szocializáció (nemzettel való érzelmi és értelmi azonosulás).³⁴ Összetevői tehát az érzések, a vélemények, a jelenre és jövőre vonatkozó döntések, cselekedetek és ezek igazolása.³⁵ A fogalomalkotás tökéletlenségét mutatja ugyanakkor az, hogy nincs olyan tényezőegyüttes, amely a nemzeti integráció valamennyi egyedi formájára vagy történeti és regionális típusára egyaránt érvényes lenne.³⁶

Az azonosságtudatot befolyásoló tényezőkre visszautalva kiemelhető Sz. Dévai szociálpszichológiai vizsgálata is, amelynek eredményei szerint a nemzeti tudat pozitív megítélése az életkorral egyenes korrelációt, az iskolázottsággal viszont fordított összefüggést mutat. A városlakókra kevésbé jellemző, mint a vidékiekre. Mindezek *a magyarságtudat halványodásának tendenciájára* utalnak.

A nemzeti identitás két részre osztható: Csepeli György megkülönbözteti a *spontán és a tudatos nemzeti identitást*.³⁷ A spontán nemzeti identitás érzelmi jellegű, és a korai életszakaszban rögzül. A tudatos nemzeti identitás gondolati-ismereti elemeket tartalmaz, nemzeti attitűdökben nyilvánul meg, feltételez egyfajta intellektuális tudatosságot. Ez a magasabb iskolázottságú és véleményirányító státusszal rendelkező társadalmi csoportokra jellemző.

A nemzeti hovatartozás érzése spontán érzelmi jellegét megerősíti Sz. Dévai is, aki szerint

³⁰ Örkény Antal (2012): i.m.

³¹ Lampl Zsuzsa (2009): i.m.

³² Sz. Dévai Judit (1993): i.m.

³³ Lampl Zsuzsa (2009): i.m.

³⁴ Murányi István (2005): i.m.

³⁵ Lampl Zsuzsa (2009): i.m.

³⁶ Sz. Dévai Judit (1993): i.m.

³⁷ Murányi István (2005): i.m.

a *nemzeti attitűd érzelmi komponense* fontos összetevője egyfajta ösztönös („spontán”) nemzeti azonosságtudatnak, amely a nemzetet természetesnek és magától értetődőnek tekinti. Tagjainak büszkeségét és a másokkal szemben hangsúlyozott különbségét, illetve hasonlóságát jelenti; a nemzetet kívüliek feltételezett mássága mindebből logikusan következik. A sajátján kívüli csoport idegen, akikkel szemben nem a kíváncsiság, az érdeklődés, hanem a gyanakvó, visszautasító „zárttság” a motiválóerő.³⁸

A nemzeti hovatartozás érzése megélésének két formája a *politikai és a kultúrnemzet*. A politikai vagy államnemzet olyan konszenzuson alapul, amelyet a demokratikus intézményrendszer működése hoz létre a nemzetállam polgárai között. Jelenorientált, amelyben a földrajzi tér szervezésének van jelentősége. Tagjainak identitása az állam és az egyén viszonya mentén szerveződik. Ettől eltérően a kultúrnemzet (nyelv-etnikai-kultúrnemzet) egyfajta mitikus-ideologikus azonosságtudathoz kötődik. Múltorientált, amelyben a történelmi időnek van jelentősége. Tagjainak azonosságtudata független az állam és az egyén viszonyától.³⁹

Barna Gábor megállapítja, hogy a válasz arra a kérdésre: „Ki vagyok én, mi vagyok én?”, a legtöbbször a nemzeti kultúra kínálta mintákban fogalmazódik meg, amelyek sztereotípiákká váltak (például „a református vallás egyenlő magyar vallás”). A szerző azt is megállapítja, hogy az identitás nem állapot, hanem folyamat. Szerkezete a különböző jellegű és típusú motivációs erők hatása alatt állandóan alakul. Ha az azonosságtudatot illetően az egyéni tapasztalat negatív, akkor identitásválság következhet be, ami identitásváltást eredményezhet. Új identitásminta keletkezik, amelynek egy másik társadalmi értékelésben akár egymást kizáró összetevői lehetnek. (Ilyen példa a Kassa környéki magyar reformátusok nyelvvesztése, de a vallásukhoz való ragaszkodás révén református szlovákság jött létre; vagy az erdélyi református, illetőleg római katolikus románok egyre növekvő csoportja.)⁴⁰

Barna hozzáteszi, hogy *a nyelvnek – szemben a belénk rögzült „nyelvében él a nemzet” sztereotípiával – változó szerepe lehet a nemzeti hovatartozás-ézés megformálásában*. A magyar nyelv önmagában nem elég megtartóerő. Ezt bizonyítja a középosztály gyors asszimilációja a Trianont követő utódállamokban. Ekkor más meghatározók vehetik át a domináns szerepet az identitás szerkezetében, gyakran a vallás (pl. a moldvai csángó magyarok önmeghatározása, akik római katolikusként definiálják magukat).⁴¹

A szerző azt is hangsúlyozza, hogy *az azonosságtudat megőrzéséhez intézmények kellenek*: „a templom és az iskola”, a család, a folklórcsoport, a párt, a rádió, a televízió, az újság stb. Ha ezek hiányoznak vagy elvesznek, az identitásörzés nehezebb vagy lehetetlen. Ilyen helyzetekben hangsúlyosabb szerepet kaphat a népi kultúra: a viselet, az ételek a

³⁸ Sz. Dévai Judit (1993): i.m.

³⁹ Murányi István (2005): i.m.

⁴⁰ Barna Gábor (2011): Népi kultúra – nemzeti kultúra – nemzeti identitás. A népi kultúra szerepe a nemzeti kultúra és a magyar identitás megszerkesztésében. In: Jankovics József – Nyerges Judit (szerk.): Kultúra és identitás. A VI. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus plenáris előadásai, Nemzetközi Magyarástudományi Társaság, Budapest, 61–86.

⁴¹ Barna Gábor (2011): i.m.

táplálkozási kultúrában, vagy *a vallással összefüggő kulturális megnyilvánulás*, például az ünnepek szokásrendje. Kisebbségben túlhangsúlyozódik a folklór jellegű kultúra, mert az iskola által közvetített magas kultúra idegen, az uralkodó többségi nemzeté. (A csángók anyanyelvi kultúrája például kizárólag a szóbeliségben él. Az írásbeliséghez kötött magas kultúra az iskolák révén román. A csángók népi kultúrájára két nemzeti kultúra, a magyar és a román is igényt tart.)⁴²

Az identitás külső funkciói a területiség, a gazdaság és a politika. Jól körülhatárolható területet fogalmazznak meg, gazdaságilag e terület erőforrásainak ellenőrzését igénylik, politikailag pedig megalakítják az ezt szolgáló állam szervezetét. A belső funkciói az egyénre és a közösségre vonatkoznak. Az egyént sokféle szállal kötik közösséggé. A magyaroknál Trianon óta a területi és gazdasági sági összetartozás hiánya kikényszerítette a „haza a magasban” gondolat megalkotását, a kultúrnemzet fogalmának bevezetését. Látható tehát, hogy az identitás nem állapot, hanem folyamat, és mint minden, ennek tartalma is változik. Ma a globalizáció következtében, a nemzeti hovatartozás érzése tekintetében a legfontosabb változás az, hogy a hagyományos kulturális homogenizáció és dominancia helyét átveszi a kulturális pluralitás, a multikulturalizmus, az identitások sokszínűvé válása. *A közös nemzeti etnotörténelem*, a közös kulturális gyökerek, a közös nemzeti nyelv is veszít a jelentőségéből.⁴³

A nemzeti szerveződésnek mindig volt versenytársa, de ma a nemzetek megmaradása azon áll vagy bukik, hogy miként képesek megjelenni és hatni az új kommunikációs közegben. Az információs korszak nem pusztán átalakítja a nemzeti hovatartozás érzését, hanem gyökeresen megváltoztatja kialakulásának, fennmaradásának feltételeit. Az átalakulás jellemzői és tényezői közé tartozik, hogy nincs többé fizikai-földrajzi határok közé szorítva a nemzet. A politikai határok értelmüket veszítik: korábban a nemzetekért küzdő konfliktusok voltak jellemzőek, ma már nemzeti szerveződésektől függetlenül alakulnak ki konfliktusok. A nemzetek új kontextusba kerülnek: egyrészt létrejönnek, egyre hatékonyabban működnek a *nemzetek feletti szervezések*, másrészt nemzetállamok alatti regionális szervezések alakulnak, *lokális identitásokat*, lelki, politikai, gazdasági erőforrásokat szabadítva fel. A migráció is megállíthatatlanul folyik, *diaszpóraidentitás* alakul ki. Megszűnik a többség-kisebbség szembenállása, nincs már olyan nagy jelentősége az idegennek-honosnak. Új tökefajták jelennek meg, mint például a kapcsolati tőke. Az egyes ember nemzeti azonosságtudata megmarad, de elveszti kényszerítő erejét, nem vonja kétségbe a másság lehetőségét.⁴⁴

3.1.3. *A hitélet és a nemzettudat összefüggései Erdélyben*

Az előbbi fejezetekben láthattuk, hogy a kulturális értékeknek és a vallásnak fontos szerep jut a nemzeti azonosságtudat építőkövei között. A tudatosabb, a közösségi azonosságtudatot

⁴² Barna Gábor (2011): i.m.

⁴³ Péti Márton (2017): Nem magyar nemzetiségű Kárpát-medencei áttelepülők Magyarországon. Áttelepülésük jellemzői, letelepedésük területisége, lehetséges hatásuk az őshonos nemzetiségi közösségeinkre. Demográfia, 60. (1), 57–103.; Örkény Antal (2012): i.m.

⁴⁴ Csepeli György (2002): A nagyvilágon e kívül... Nemzeti tudat és érzésvilág Magyarországon 1970–2002. Jászóveg Műhely Kiadó, Budapest.

felvállaló identitás-típusok erős együttjárást mutatnak a kulturális értékeket középpontba állító magatartással, mint ahogy jelentős mértékben a vallásosság elmélyültebb formáival is. Mindez pedig azt jelenti, hogy főleg kisebbségi körülmények között a kulturális javak és a vallásosság ismérvei nem csupán önmagukban való értékek, hanem szervesen beépülnek az identitástudatba, és azzal együtt egy tradicionális értékrend szerkezetébe. Egymást erősítő kölcsönös kötődéseik révén meglehetősen szilárd rendszert alkotnak, amelyben az egyes alrendszereknek viszonylag kicsi az önmozgása, s amely inkább csak együttesen képes a változásra.⁴⁵ A korábbi kutatási eredmények és tapasztalatok szerint az látható, hogy a nemzeti és a vallási identitás társadalmi ismérvei az erdélyi (és általában a kisebbségi sorban élő) magyarság körében jelentősen átfedik és ebből adódóan kölcsönösen erősítik egymást.⁴⁶ Az erdélyi magyarság számára a kisebbségi lét legfontosabb, legstabilabb intézményét az egyházak jelentik: Erdélyben a magyar többségű egyházak a kisebbségi társadalomszervezés fontos keretei és intézményes szereplői. A magyar nyelvű intézmények léte és érvényessége, a magyar nyelven való vallásgyakorlás erősíti az adott kisebbségi csoport nemzeti identitását.⁴⁷

3.1.3.1. A hitélet és az identitás kapcsolata Erdélyben

*Gereben László és Tomka Miklós 1998-ban végzett kutatásuk során vizsgálták a vallásosság és a nemzeti identitástudat erdélyi állapotát. A teljes erdélyi, illetve az erdélyi magyar felnőtt népességből reprezentatív mintavételi eljárással kiválasztott mintegy 1000+1000 személy megkérdezésével végeztek vizsgálatot, jelentősrészt azonos kérdőív segítségével. A két kutató összehangolt munkája lehetővé tette, hogy a vizsgálatok eredményeit összehasonlítsák részint egy Magyarországon készített hasonló, másrészt egy néhány évvel korábbi erdélyi kutatás adataival. A három fajta (erdélyi magyar, erdélyi román és magyarországi) társadalmi környezetből származó felmérési adatbázis tanulságos összehasonlításokat tett lehetővé.*⁴⁸

A budapesti Kerkai Jenő Egyházzociológiai Intézet alig néhány hónappal az Erdély egész népességére kiterjedő adatfelvétel után, azt kibővítve – az erdélyi magyar felnőtt népességet reprezentáló 949 fős mintán –, megismételte az előbbi kutatást. A majdnem teljesen azonos időben, azonos területen és azonos kérdésekkel végzett két kutatás összegezhető. A minta megkettőződésével lehetőség nyílt a magyarországi magyar, az erdélyi magyar és az erdélyi

⁴⁵ Hans Mol (ed. 1978): Identity and Religion. International, Cross-Cultural Approaches. Sage Publications Ltd., London.; Gereben Ferenc (2001): Az identitástudat és a vallásosság kapcsolata. In: Gereben László – Tomka Miklós (2001): Vallásosság és nemzettudat. Vizsgálódások Erdélyben. Teleki László Alapítvány, Corvinus Kiadó, Budapest.

⁴⁶ Kiss Judit (2021): Identitásformáló Erdélyben a vallási hovatartozás. 2021. március 07. <https://kronikaonline.ro/erdelyi-hirek/identitasformalo-erdelyben-a-vallasi-hovatartozas#>; Gereben Ferenc (2001): i.m.

⁴⁷ Jenkins, Richard (2005): Az etnicitás újragondolása: identitás, kategorizálás, hatalom. In: Kántor Zoltán (szerk.) Szöveggyűjtemény a nemzeti kisebbségekről. Rejtjel, Budapest. 127–147.; Bodó Márta (2022): Valláskutatás Erdélyben. Keresztény Szó 2022(1). 2022. március 13. <https://romkat.ro/2022/03/13/vallaskutatas-erdelyben/>

⁴⁸ Gereben László – Tomka Miklós (2001): Vallásosság és nemzettudat. Vizsgálódások Erdélyben. Teleki László Alapítvány, Corvinus Kiadó, Budapest.

román adatok megbízható összehasonlítására.⁴⁹ A magyarországi, az erdélyi magyar és az erdélyi román minta összehasonlítása mellett azonban legalább ilyen fontosak a belső összehasonlítások: az erdélyi magyarok és románok, az idősebb és a fiatal nemzedék, katolikusok és protestánsok között stb.⁵⁰

A kutatások során a kérdőívet Gereben László és Tomka Miklós készítették el. Tomka kérdései főképpen a valláshoz, a hithez, az egyházhoz való kapcsolat témakörét vizsgálták. Gereben Ferenc kérdései pedig – megismételve a kilencvenes évek első felében (nyolc közép-európai országban) végzett felméréseinek főbb kérdésfeltevéseit – a nemzeti azonosságtudat különböző alkotóelemeire, a történelmi tudatra és a nemzeti önképre és jövőképre, a nyelvhasználati és a művelődési (olvasási) szokásokra vonatkoztak, és mindezeknek a vallásossággal való kapcsolatát kutatták.

A fenti kutatások során először azt kellett tisztázni, hogy az interjúalany érez-e egyáltalán valamilyen nemzeti-nemzetiségi elkötelezettséget, hovatartozástudatot. Az ezt vizsgáló kérdésre a minta 95 százaléka magyarnak, mégpedig kizárólag magyarnak vallotta magát. A fennmaradó 5 százalékot a válasz hiányára vagy a bizonytalanságára (0,6%), az identitáshiányra (0,4%), a kettős magyar-román identitásra (2%), és az egyéb (főleg magyar-német) kötődésre utaló válaszok (2%) töltötték ki. Nagy biztonsággal állítható tehát, hogy a romániai magyar nemzeti kisebbség - az identitástudat hiányát is „megengedő” kérdésre – döntő többségben tett tanúságot magyar kötődéséről és identitásáról.⁵¹

Ami pedig az egyes kategóriák időbeli változásait illeti, a mostani eredményeiket a kilencvenes évek első felében mért arányszámokkal összehasonlítva valószínűsíthető, hogy az erdélyi magyarság soraiban az utóbbi években valamelyest csökkent az azonosságtudat érzelem-vezéreltsége (bár még így is jelentős részt képvisel az identitástudat alkotóelemei között), és nőtt a tudatosabb vállaló-cselekvő identitástípus, valamint a kulturális összetartozástudat súlya. Miközben változatlanul alárendelt szerepet játszott a vérségi kötelék, a leszármazástudat.

A kutatók vizsgálták továbbá az identitás-változatok kapcsolatát a magyarságnak a felmérés helyszínén mért arányával. A 90%-os arány feletti tömbmagyarság sajátos identitás-jegyének a büszkeség és általában a pozitív érzelmi hangoltság látszott, míg a szórványvidékek (30%-os arány alatti) magyar lakossága inkább a kisebbségi identitás vállalását, valamint az e vállalásból eredő feladatokat részesítette előnyben. Vagyis a jelek

⁴⁹ A további megállapítások alapját a 18-65 közötti korú népesség reprezentatív mintái képezik, amelyek Magyarországon 1063, az erdélyi magyarság vonatkozásában 1053 és Erdély román népessége tekintetében 742 interjút tartalmaznak. A magyar és a román kérdezettek velük azonos nyelvű kérdezők megfelelő nyelvű kérdőívvel kérdezték. Megjegyzendő, hogy a három népcsoport kormegoszlása némileg eltér. A hazai magyar népesség a leginkább előregedett, az erdélyi magyarság közepesen, az erdélyi románság a legkevésbé. A különböző korstruktúra persze a 18-65 év közötti korhatárok között is érvényesül. Mivel az adatfelvétel a 65 éves és fiatalabb felnőtteket kérdezte, a három csoport összehasonlítását erre az életkori szakaszra kell korlátozni. Mind a népcsoportonkénti minták, mind annak korcsoportjai olyan jelentős számúak, hogy nem jelezték esetenként külön a megkérdezettek számát.

⁵⁰ Tomka Miklós (2001): Jelentés a vallásosságról – Erdély az Úr 2000. évében. In: Gereben László – Tomka Miklós (2001): Vallásosság és nemzettudat. Vizsgálódások Erdélyben. Teleki László Alapítvány, Corvinus Kiadó, Budapest.

⁵¹ Gereben Ferenc (2001): i.m.

szerint a fokozottan kisebbségi helyzetben – annak negatív következményei mellett – tendenciaszerűen érvényesülnek olyan hatások is, amelyek a nehézségeknek nekifeszülve felerősítik a kisebbségi identitás vállalását.

A kutatók a vizsgálat 75 helyszínét földrajzi régiókba csoportosították.⁵² Ezzel összefüggésben megállapítható, hogy ahogyan a magyar identitástudatnak vannak Kárpát-medencei regionális (magyarországi, erdélyi, felvidéki, kárpátaljai, stb.) változatai, úgy az egyes nagyobb régiókon belül is létezhetnek (és Erdélyen belül léteznek) szubregionális variánsok. A Székelyföldön élők tartották legkevésbé egyszerűen beleszületés dolgának, és leginkább büszkeség és más pozitív érzelmek tárgyának magyarságukat, és itt jelentkezett legerősebben – mint identitás-elem – a szülőföld szeretete. Továbbá Székelyföld mutatta az egyik legerősebb eltökéltséget arra, hogy identitását egyben feladatként értelmezze. Ebben a törekvésben Székelyföld épp a magyarság elszórványosodásáról ismert dél-erdélyi régióval osztozik, utalva arra a korábbi tapasztalatra, amely szerint az erősen kisebbségi helyzetben benne rejlik a fokozott készletetés (az asszimiláció mellett) az identitás vállalására is. Ugyanakkor benne rejlik a fásultság és a passzivitás lehetősége is: sehol máshol nem hagyták olyan nagy arányban (16%) válasz nélkül az identitásra vonatkozó kérdést, mint Dél-Erdély településein.

*A vizsgálatok szerint a nemzeti önmeghatározás megnyilatkozásaiban nem lebecsülendő szerepet kapott a vallás.*⁵³ Már ennek alapján is a vallási és a nemzeti identitás között bizonyos mértékű együttjárás feltételezhető.⁵⁴ A vallásosság önbesoroló kategóriái erős kapcsolatot mutatnak az identitástípusok milyenségével, és ez elsősorban a nem vallásos emberek nagyobb identitásbeli közömbösségében, és a vallásos világnézetűeknek az átlagosnál pozitívabb érzelmi hangoltságában és csak kevésbé a tudatosabb – kulturális és „vallásos” – identitásformák választásában mutatkozik meg. Ez utóbbi jelenség összefüggésben állhat azzal a ténnyel, hogy az elkötelezett vallásosság – ha nem is nagy különbséggel – Erdélyben is elsősorban az alacsonyabb végzettségű és idősebb rétegekre jellemző.

Az imaélet és az istentiszteletek látogatásának vizsgálata is összefügg az előbbi tapasztalatokkal. A templomba soha nem járó és nem imádkozó rétege (Erdélyben nincsenek sokan, a felnőtt magyar népességnek mindössze 6-7%-át teszik ki) az identitás kérdésében lényegesen közömbösebbek az átlagnál. A rendszeresen imádkozók, de különösen a rendszeres (hetenkénti) templomlátogatók pedig kitűnnek a nemzeti azonosságtudat pozitív beállítódási típusaiban. Vagyis a vallásosságnak azok az esetei, amelyek a szokásosnál (hitben, vallási élményben, vallásgyakorlásban) aktívabb, mélyebb és gazdagabb vallásosságot jelentenek, általában a nemzeti identitástudatnak is mélyebb, pozitívabb és aktívabb formáival járnak együtt.

Az egyes vallási felekezetek – konkrétan a katolikusok és a reformátusok – nemzeti identitás-arculata erősen hasonló, legfeljebb csak árnyalatnyi vonásokban különbözik. A

⁵² Négy régiót képeztünk: Partium-Máraniaros (Arad, Bihar, Szatmár és Máramaros megyék); Közép-Erdély (Szilágy, Kolozs, Beszterce-Naszód megyék és Maros megye nagyobbik része); Bánát, Dél-Erdély (Temes, Hunyad, Fehér és Brassó megyék); Székelyföld (Hargita és Kovászna megyék, valamint Maros megye DK-i része).

⁵³ Gereben Ferenc (2001): i.m.

⁵⁴ Hans Mol (ed. 1978): i.m.

nemzettudat és vallásosság egymásrautaltságát minden bizonnyal az a tény is fokozza, hogy a többségi nemzet más felekezethez tartozik, mint a kisebbségi magyarság.⁵⁵

3.1.3.2. Vallási önazonosság Erdélyben

E fenti kutatások során Tomka Miklós vizsgálta azt is, hogy Erdélyben tényleg olyan erős-e a vallásosság, vagy csak a népszokások élnek-e tovább. Együtt jár-e a hit és a vallásgyakorlat? Van-e a vallásosságnak szerepe, jelentősége az egyén és a társadalom életében? Az erdélyi magyarság úgy ragaszkodik katolikus, református, unitárius vallásához, mint nyelvéhez. Ezzel védi önazonosságát, így különbözteti meg magát a nem magyaroktól. A kutatás során bizonyítást nyert az is, hogy az európai országokhoz mérve Erdély erősen vallásos és egyházas. De vajon Erdély vallása csupán nemzetvédő mechanizmus? Van-e a külsőségek mögött életet alakító tartalom? – tette fel a kérdést Tomka Miklós.⁵⁶

A kutatás eredményei egyrészt azt mutatták, hogy a vallás látható, „megfigyelhető” jelenléte Erdélyben általánosabb, mint Magyarországon és Európa legtöbb más országában.

A magunk körül látott vallási tárgyak, jelek, szimbólumok természetesebbé, magától értetődőbbé tudják tenni a vallásosságot. Többek között a hagyományos kultúra felszámolása felelős azért, hogy Magyarországon az otthonokban megritkultak a vallási tárgyak. Régebben az ágy felett függő Jézus-, vagy Mária-kép vagy feszület vonta magára a figyelmet. Ma a televízió a lakás középpontja. Magyarországon a felnőtt népesség kétharmada emlékezik arra, hogy gyermekkorában a lakásukban volt kereszt vagy szentkép. Ugyanezen emberek kevesebb, mint a fele tart mai otthonában keresztet vagy vallási tárgyú képet. Erdélyben azonban a táj szinte változatlanul hordozza a nemzeti és a vallási hagyományt. A vallás, a tágabb környezethez hasonlóan, a lakásban is meghatározó és kézzel fogható módon jelent meg: a Biblia és az imakönyvek, a vallási tárgyú képek és szövegrészek, a feszületek, a rózsafüzér formájában. Mindezek a tárgyak egyszerre voltak a mindennapoktól el nem váló vallásgyakorlatának eszközei, a kulturális közösség erősítői és az élettér tagolói és díszítőelemei. Erdélyben kisebb mértékben mutatható ki változás e téren. Elmondható az is, hogy Erdélyben a katolikusok lakásaiban gyakrabban (89%), a protestáns otthonokban viszont ritkábban (23%) volt és van vallási tárgy, műalkotás, mint a velük azonos vallásúaknál Magyarországon (68 illetve 30%). A leggyakrabban ellenben az ortodox erdélyi román lakásokban van kereszt, szentkép (92%), Biblia (84%).

A kutatás másik megállapítása szerint a vallásosság gyermekkori megtapasztalása

⁵⁵ Korábbi vizsgálati eredmények szerint ez a jelenség nemcsak Erdélyben, hanem minden olyan régióban kimutatható, ahol kisebbség és többség között fennáll a felekezeti különbözőség (Kárpátalja, Erdély, Vajdaság). Konkrétan arról van szó, hogy az ortodox többségű országokban a magyarok (akár katolikusok, akár protestánsok) vallási élete az átlagosnál nagyobb aktivitást mutat, minden bizonnyal azért, mert ezeken a területeken a vallásosság és a vallásgyakorlás különösen alkalmas a nemzeti sajátosságok kinyilvánítására és az identitástudat megerősítésére. Ld.: Gereben Ferenc (2015): Nemzeti és vallási identitás kisebbségi és többségi helyzetben. Empirikus vizsgálat hat közép-európai ország magyar nemzetiségű lakossága körében. Protestáns Szemle 1995(3). 197–2016.

⁵⁶ Tomka Miklós (2001): i.m.

Erdélyben különösen a katolikusok között általánosabb és a fiatalabb nemzedékre is lényegesen nagyobb arányban jellemző, mint Magyarországon.

A vallásosság továbbadása a családok ügye. A gyermekkorban látott hitek és magatartások végigkísérik az embert az életen. Magyarországon a legidősebbek döntő többsége úgy emlékszik, hogy az ő gyermekkorában anyja, apja s persze ő maga is rendszeresen templomba járt. Fiatalabb korcsoportokban egyre kevesebben vannak, akik otthonról kapott vallási emlékekről beszélnek. A gyermekkori vallásos környezet Európa legtöbb országában ritkul. A magyarországi, az erdélyi magyar és az erdélyi román idős korcsoportok gyermekkorukra vonatkozó visszaemlékezései kevésbé különböznek egymástól. Az életkor csökkenésével ellenben nyílik az olló, nő a különbség. Magyarországon a legfiatalabb felnőttek közül egyharmad annyian emlékeznek vallásos gyermekkori környezetre, mint a legidősebbek közül. Erdélyben a csökkenés mértéke kisebb. A gyermekkori vallásgyakorlás arányai pedig, a fiatalabb korcsoportok felé haladva, az erdélyi magyarság körében kevésbé csökkennek, mint a románság körében.

A kutatás során bizonyítást nyert, hogy a vallásgyakorlat lényegesen általánosabb Erdélyben, mint Magyarországon. Másrészt, a vallásukat gyakorlók aránya Magyarországon az életkor csökkenésével együtt jelentős méretekben csökken. Generációs különbségek Erdélyben is vannak, de kisebbek.

Mind a szenvedés értelmének tartásában, mind a munkában, az emberi viszonyokban és a politikai beállítottságban Erdélyben többen tartják fontosnak a vallást, mint Magyarországon. Mind a hit, mind a vallásgyakorlat fontos minősítője, hogy van-e jelentősége ennek a vallásosságnak a mindennapok gondjainak a kezelésében és hogy befolyásolja-e a hit a munkát, az emberi kapcsolatokat, a politikai beállítottságot. Magyarországon kisebbségben vannak azok, akik életük és szenvedéseik értelmét Istenben találják. Az erdélyi magyarság nagy többsége életének, s alkalmasint nyomorúságának, istenhite segítségével ad értelmet. Az istenhit Erdélyben valamivel erősebbnek látszik a katolikusok, mint a protestánsok körében. Amikor ellenben életkor szerint is vizsgáldtak, kiderült, hogy ez a különbség mindenekelőtt a legidősebb generációt jellemzi s a fiatalok körében eltűnik. A 40 évnél fiatalabb felnőttekre is igaz azonban, hogy többségük Istenben tud értelmet találni életének, nehézségeinek. Az eredmények szerint Erdélyben általánosabb jelenség, mint Magyarországon, hogy a hívő emberek azt tartják: vallásosságuk befolyásolja munkájukat, személyes kapcsolataikat, sőt politikai beállítottságukat is.

A magukat Istenben nem hívőként jellemzők aránya az erdélyi magyarok között 5%, a románok között 3%, a magyarországi népességben ezzel szemben 27%. Erdélyben a korcsoportok között is kicsi a különbség. Az erdélyi magyar népességben az Istenben nem hívők aránya a 40 évnél idősebbek között 4%, az annál fiatalabbak között 6%. A 40 évnél idősebb románok 2%-a, az annál fiatalabbak 4%-a nem hisz Istenben. Magyarországon az Istenben nem hívők aránya a 60 évnél idősebbek csoportjában 5%, a 40-60 évesek között 25%, az annál fiatalabbak között 35%. A magyarországiak háromnegyede (75%), az erdélyi magyarok 84%-a hisz egy olyan Istenben, aki személyesen törődik minden emberrel.

A magyarországi társadalom egy tekintélyes nagyságú csoportját nem-vallásosság jellemzi.

A nemvallásosság a fiatalabb felnőttek körében lényegesen gyakoribb, mint idősebbek körében. A 40 évnél fiatalabb népességben a határozottan nem vallásosak aránya mintegy háromszorosa az egyháziaknak („kifejezetten”) vallásosakénak. Az egyháziasság az életkor csökkenésével Erdélyben is ritkul, de vele szemben jóformán nem létezik erőteljes nemvallásosság. A mérleg változatlanul és nagymértékben az egyháziasság irányába lendül. A demográfiai változások alapján a belátható jövőben Magyarországon további elvallástalanodás valószínűsíthető. Újabb tényezőkre lenne szükség ahhoz, hogy ez a tendencia megálljon vagy megforduljon. Erdélyben ezzel szemben nincs alap arra, hogy pusztán demográfiai tények alapján rövid távon elvallástalanodást jósoljanak. (Az Európához közelítés és általánosabban a modernizáció azonban hathat ilyen irányba.) Végül pedig az életkor eltérő szerepe a két országban oda vezet, hogy a generációk közötti világnézeti különbségek Erdélyben könnyebben kezelhetőek, mint Magyarországon.

Ahogy a vallásos hit, ugyanúgy a vallásgyakorlat is hozzátartozik a hagyományok és a szokásrend kulturális szövetéhez. Erdélyben a keresztelezés, a templomi esküvő, az egyházi temetés ma is a társadalmi együttélés szokásai és szabályai közé tartozik. Ilyen általános norma Magyarországon legfeljebb egyes vidékeken érvényesül, országosan nem. Magyarországon a népesség egyötöde, főleg a fiatal nemzedék elutasítja, további tíz százalék pedig az érintettek bízva, hogy tart-e ilyen alkalmakkor vallási szertartást. A magyarországi felnőtt népesség egyötöde (21%-a, de a 18-40 évesek 27%-a) nem tartja fontosnak a keresztelezést, több, mint egynegyede (29%-a, ezen belül a 18-40 évesek 35%-a) nem tartja szükségesnek a templomi házasságkötést, sőt egy hatoda (17%-a, a 18-40 évesek 18%-a) az egyházi temetést sem. Erdélyben negyed annyian sincsenek, akik az egyházi szertartást nélkülözhetőnek tartják. Megfordítva ez azt jelenti, hogy Erdélyben a társadalom túlnyomó többsége (92-94%-a) fenntartás nélkül, minden körülmények között fontosnak tartja a keresztelezést, a templomi esküvőt, az egyházi temetést. Ez a vélemény Erdélyben nem függ életkortól, generációs hovatartozástól, hanem általános társadalmi norma.

A vallásosság ápolásának és kifejezésének két legfontosabb módja az istentisztelet és az egyéni ima. A rendszeres templombajárás Erdélyben általános gyakorlat. Magyarországon egy kisebbség magatartása. Magyarországon a templombajárók aránya a fiatalabb évjáratokban folyamatosan csökken. Erdélyben a 60 évesek és fiatalabbak korcsoportjaiban a templombajárók aránya meglehetősen stabil. Hasonló összefüggések mutathatóak ki a magánvallásgyakorlat, az imádkozás adatai alapján. A legalább hetente imádkozók aránya Magyarországon 38%, az erdélyi magyarok körében 70%, az erdélyi románok között 74%. A felekezeti különbségek nem csekélyek. A reformátusok körében ritkább a vallásgyakorlat, mint a katolikusok között. Ám miközben mind a templombajárás, mind a rendszeres imádkozás lassan, de általánosan ritkul, a felekezeti különbségek ezen a téren csökkennek.

Az egyházhoz való viszonyulás általános krízise ellenére az is elmondható, hogy az egyházzal való vélemények mérlege mind Erdélyben, mind Magyarországon pozitív. A többségi rokonszenven belül az evilági boldogság keresésében az egyházat Erdélyben többen tartják lelki támasznak és segítségnek, mint Magyarországon. Az egyházhoz való viszonyra utal továbbá az a megállapítás, mely szerint az erdélyi felnőtt népesség fele szoros kapcsolatot ápol az egyházzal. Az egyháztól való teljes elszakadás itt kivétel számba megy.

Az intézményekhez való viszony általános krízise az egyházat is elérte. Sokan gondolják, hogy vallásosságukhoz nincs szükségük másokra, s különösen nem egy közvetítő és szabályozó intézményre. Az egyház szempontjából a hívő emberek egy része is „kívülállóvá” vált. A kutatási eredmények azt mutatták, hogy Erdély egyházasabb, mint Magyarország. Ez abban is megmutatkozik, hogy az emberek milyen szoros kapcsolatot éreznek önmaguk és egyházuk között. Az egyháztól távol állók aránya Magyarországon a társadalom fiatalabb részében magasabb, mint az idősebbek között. Az életkori különbségek Erdélyben az egyháziasság némi csökkenését, Magyarországon az egyháztól távol állók arányának további növekedését valószínűsítik. Egyházához fűződő szoros kapcsolatról beszél az erdélyi románok 65, az erdélyi magyarok 44 és a magyarországi magyarok 24%-a. Az erdélyiek több mint kilenczede (a magyarok 91, a románok 95%-a) tart fenn valamilyen kapcsolatot egyházával. A teljes kapcsolathiany, vagy éppen az egyházon kívüliség itt ritkaság. Magyarországon a társadalom alig több mint fele tart fenn egyáltalán kapcsolatot egyházzal. Az emberek több mint egyharmada (38%) azt mondja, hogy nem tagja semmilyen egyháznak. A társadalom egy kisebb része (7%) pedig önmagát valamely egyház tagjának tartja ugyan, de állítása szerint egyházával semmilyen kapcsolata sincs. Erdélyben többen állítják, mint Magyarországon, hogy az egyház lelki támaszt ad, hogy igazságra tanít, és hogy meg tudja mondani, hogy az ember hogyan lehet ebben az életben boldog; továbbá többen egyetértenek azzal a megállapítással, hogy az egyház szegény és hogy inkább a hívek közössége, mint a papok és püspökök szervezete.

Az 1990-es évek kutatásaival összhangban Kiss Judit napjainkban (2010–2020) elvégzett kutatásai is alátámasztották, hogy a székelyföldiek nagy többsége számára a kereszténység, a vallásos neveltetés, az élet nagyobb eseményeinek, de profán ünnepeinek is vallásos miliőbe helyezése olyan természetes, magától értetődő, mint az, hogy az itt élők nagy része magyar nyelven beszél. Ezt hívják hagyományos, egyházközei vallásosságnak. Ugyanakkor ahogyan az itteni társadalomban is erőteljesebben érződnek a modernizáció, illetve a posztmodernizáció hullámai, úgy a vallásosságban is megjelennek a hagyományostól eltérő vallásosság jelei: a kereszténységen belül a vallásosság individualizációja, vagyis a társadalmi szokáson nagymértékben túlmutató, egyéni, személyes érzéseken és tapasztalatokon alapuló vallásosság. Emellett megjelenik a hagyományos egyháztól, vallásosságtól eltávolodás, vagy akár az elvallástalanodás lehetősége is. Az elvallástalanodásnál több embert érint ugyanakkor a vallásosság „színesedése”, vagyis a keresztény tanítások, gyakorlatok kiegészítése más vallások, hitrendszerek elemeivel, gyakorlataival.⁵⁷

Ez utóbbi eredményeket megerősítette a *Nemzetstratégiai Kutatóintézet Külhoni magyar ifjúságkutatás című 2014-ben végzett kutatása* is. A vizsgálat során interjúk (civil szervezeti vezetőkkel), kérdőíves felmérés (Tusnádfürdői Szabadegyetem résztvevői körében N = 306) és fókuszcsoporthoz tartozó interjúk (15-29 éves fiatalokkal) készültek Erdélyben, Felvidéken, Kárpátalján és Vajdaságban. Az erdélyi minta esetében a kutatás egyik következtetése volt az, hogy a fiatalok ugyan nem fordulnak el a vallástól vagy a nemzettől, azonban egyre

⁵⁷ Kiss Judit (2021): i.m.

inkább az individuális értékek kapnak nagyobb szerepet a vallásgyakorlás terén.⁵⁸

Kiss Judit vizsgálatai a fentiekén kívül arra is rávilágítottak, hogy a hit gyakorlása, az imádkozás gyakorisága tekintetében a székelyek jobban hasonlítanak a romániai lakossághoz, mint a magyarországihoz. Az Európai Értékrend Vizsgálatok legújabb eredményeinek erdélyi almintája mutatja Románia és ezen belül az erdélyi magyarok kiugróan magas vallásosságát. A rendszerváltást követő, Romániában erőteljesebben jelentkező társadalmi és szociális nehézségek ugyanis nagymértékben az istenhit felé fordították a románokat. Az erdélyi magyarok ezen szempontok alapján a romániai körülményekben osztoztak és ezért a vallásosságuk mértéke jobban hasonlít a románokéra, mint a magyarországiakéra. Ha ehhez hozzátesszük azt, hogy az erdélyi magyarság számára a kisebbségi lét legfontosabb, legstabilabb intézményét az egyházak jelentik, nem meglepő, hogy a számos mutató mentén az erdélyi magyarok a romániai magyaroknál is vallásosabbnak mutatkoznak. Nagyobb arányban járnak heti rendszerességgel templomba, közülük többen imádkoznak legalább heti rendszerességgel, és nagyobb arányban hisznek Istenben.⁵⁹

3.2. Az interjúk eredményei

A következőkben összehasonlító vizsgálattal bemutatjuk, hogy mi jellemző a vizsgált három templomi közösség (a székelyudvarhelyi Barátok Temploma, a székelyudvarhelyszombatfalvi Szent György Római Katolikus Plébánia és a székelyudvarhelyi Szent Miklós Római Katolikus Plébánia) vallásgyakorlatára, hitéletére. A szakirodalmi tapasztalatokat megerősítették az interjúk is. A megkérdezett egyházközségek, templomok közösségében gazdag a hitéleti tevékenység és változatos az egyház éves programkínálata is, ami jelentősen hozzájárul a hívek számának megmaradásához. Az interjúk által bizonyítást nyert az is, hogy a vallásos elkötelezettség Erdélyben is elsősorban az idősebbekre jellemző. A helyi pasztoráció legfőbb kihívása a fiatalok elérése és erős istenhitre való nevelése, valamint a vallási szempontból inaktív rétegek bevonása az egyházi tevékenységekbe.

3.2.1. A Barátok Temploma közösségének vallásgyakorlata

A megkérdezettek elmondták, hogy a Barátok Temploma nem plébániaként, hanem templomigazgatóságként működik, s ezért nem tartoznak hozzájuk hívek. Ehhez képest azonban mégis szép számmal vesznek részt hívek a szentmiséken. A vasárnapi két szentmisén általában megtelnek a padok. Sokan még napközben is szeretnek betérni a templomba imádkozni, elcsendesülni.

Mivel nem kell adminisztrációval foglalkozniuk az itt tevékenykedő szerzeteseknek, ezért a fő hangsúly a hívek meghallgatásán, a kérdéseik megoldásában való segítségnyújtáson van. Ezen kívül kapcsolatot tartanak beteg gyermekeket nevelő családokkal. A templom vezetője ezeknek a családoknak a támogatását tekinti az egyik legfontosabb feladatának.

⁵⁸ Nemzetstratégiai Kutatóintézet (2015): Kárpát-medencei magyar ifjúságkutatás. Kutatási jelentés és kitékintés az amerikai diaszpórára. Budapest.

⁵⁹ Kiss Judit (2021): i.m.

A hozzájuk járó hívek köre a korosztályukat tekintve sokszínű. Szinte minden társadalmi csoport jelen van a szentmiséken. A templomba járó hívek nagyrészt nők és idősek, de a megkérdezettek úgy látják, hogy több férfi jár ide, mint más templomba. Életkor szempontjából a középkorúak és az idősek aránya a legnagyobb. Fiatal házaspárok és kisgyermekes családok is járnak a templomba, de már kevesebben, mint korábban. A fiatal korosztály pedig alig, vagy egyáltalán nem képviselteti magát. A jövedelmi helyzet szerint is vegyes a hívek összetétele, a fizikai munkásoktól kezdve értelmiségiek, tanárok, orvosok és vállalkozók is vannak közöttük. Az arányokat tekintve a hívek többsége, mintegy 60%-a felnőtt nő. A felnőtt férfiak aránya a híveknek körülbelül a 20%-a. Emellett a gyermekek és a fiatalok a hívek 20%-át teszik ki. Hétköznap néhány hívő kivételével általában csak az idősek járnak templomba. Vasárnap azonban megjelennek a középkorosztály tagjai, a fiatalok és a gyermekek is.

A templomba járó híveket három csoportra lehet osztani. Vannak, akik mindennap, s vannak, akik csak vasárnap járnak. A harmadik csoportot azok alkotják, akik csak karácsonykor és húsvétkor mennek el a templomba. A templom hívein kívül más vallási felekezethez tartozó hívek is rendszeresen megfordulnak az itteni vasárnapi szentmiséken. Néhány éve sok fiatal család is részt vesz már a vasárnapi szentmiséken, ők a gyermekeiket is magukkal hozzák.

Körülbelül nyolc éve indították el és azóta rendszeresen minden hétfőn este megtartják a Biblia csoport alkalmait. Ezekre 15-20 hívő jár, ők főként a közép- és az idős korosztályt képviselik. Egy éve elindították a fiatalok részére a ferences ifjúsági csoportot, ennek alkalmi szerdánként vannak. A csoportban kb. 15-25 fiatal vesz részt. A ferences lelkiséghez szorosan kötődő Ferences Világi Rend tagjai minden harmadik szombaton délután gyűlnek össze és szokás szerint szentmisével fejezik be a találkozót. Szép számban vesznek részt hívek a reggeli zsolozsmán is, s nemcsak részt vesznek, hanem ők az antifónások is (előimádkozók). A pasztoráció adta lehetőségek terén jó gyakorlat az – és a hívek szívesen élnek is vele –, hogy van állandó gyóntatás a szentmisék előtt és sokszor még a mise után is jelentkeznek gyónásra a hívek. Erre nagy igény mutatkozik a közösségekben. Az interjúalanyok egy része kihívásként emelte ki a fiatal generáció megszólítását. Véleményük szerint a pap, a kántor, a hitoktató együttműködésével lehet eredményesebben elérni a fiatalokat. A kiskórus működésével, az énektanítással esély van arra, hogy a fiatalok még közelebb kerüljenek a hithez, megerősödjenek az Istennel való személyes kapcsolatban és az egyházhoz való kapcsolódásban.

2.2.2. A Szent György Plébánia közösségének vallásgyakorlata

Mint ahogyan más egyházközségekben, úgy a Szent György Római Katolikus Plébánia közösségében is a vasárnapi miséken telik meg a templom hívekkel. A hétköznapokon kevesebben vesznek részt a szentmiséken. Az egyházközségük olyan szerencsés helyzetben van, hogy a közösség nem fogyatkozik, hanem inkább gyarapszik. Sok család költözik ki a város szélére, épít vagy vásárol itt házat. Megpróbálnak beilleszkedni ebbe a környezetbe, próbálják kivenni a részüket az egyházközség életéből. A gyermekeiket elhozzák az

ifjúsági kórusba, beíratják hittanórára és részt vesznek az egyház által szervezett programokon.

Az interjúalanyok elmondták, hogy aktív, mozgalmas és változatos élet folyik a székelyudvarhelyi Szent György Plébániához tartozó közösségben. A hívek nagy része a mindennapok kötött és kemény munkaritmusa mellett rendszeresen gyakorolja és mélyen megéli a hitét. A templomba járók szívesen vesznek részt a szentmiséken, szentségimádásokon, és a város határain belül és azon kívül megszervezett lelkigyakorlatokon is. Természetesen olyan egyházközösségi tagok is vannak, akiket néha, a jeles ünnepekkor, vagy csak a családi eseményekkor látnak a templomban. A rendszeres vallásgyakorlók leginkább az idősebb korosztályhoz tartozó nyugdíjas nők, akiknek már van élettapasztalatuk és felismerték azt, hogy az életben leginkább az Isten dolgaival érdemes foglalkozni.

A Szent György Plébánia közösségének hitéletével kapcsolatban elmondható, hogy a kisgyermektől egészen az idős emberekig részt vesznek a szentmiséken. Társadalmi megoszlás szempontjából is minden réteg képviselve van az egyszerű munkásemberektől, a szerényebb helyzetű hívektől a felsőfokú végzettséggel rendelkező, jobb módban élő hívekig. A vasárnapi istentiszteleteken többségben vannak az idősebb korosztály képviselői. A fiatalok kisebb létszámban vannak jelen, mert nekik több az elfoglaltságuk – ahogy mondani szokták. Ugyanakkor sok fiatal külföldön dolgozik, őket nem lehet látni itthon a templomban, hacsak egy esküvőre vagy keresztelőre haza nem jönnek. Az idősebb korosztály egy része betegsége miatt nincs jelen. A középkorúak között sok közömbös van, akik magukkal vannak elfoglalva és nem érdekli őket az Istennel való kapcsolat. Ezek nagy részét temetéseken lehet csak látni.

A híveket szinte lehetetlen csoportosítani, de ha megpróbálnánk, akkor a hívek köre az alábbi négy csoportba lenne osztható a válaszadók véleménye szerint. A „buzgók” körébe olyan hívek tartoznak, akik nemcsak minden vasárnap és ünnepnapokon járnak szentmisére, hanem a hétköznapi miséket, alkalmakat (pl. imacsoportok) is látogatják. A „vasárnapi hívek” olyan híveket takarnak, akik minden vasárnap és ünnepnapon járnak templomba. Az „ünnepnapos hívek” azok, akiket egyéb elfoglaltságuk, fontos tevékenységük, vagy akár érdektelenségük miatt csak ünnepekkor látnak a templomban. Aztán van még egy negyedik csoport, azok, akiknek látszólag nincsen szükségük a vallásra, a hitre, illetve akiknek nincsen bizalmuk az egyházban. Esetleges korábbi rossz tapasztalatuk miatt megingott a bizalmuk a papokban, vagy egyenesen ellenséget látnak bennük. Ezen csoport tagjai egyáltalán nem, vagy nagyon ritkán tévednek be a templomba, rendszerint családi események, ünnepek alkalmával. A „gyerekek és a fiatalok” külön csoportot képeznek, mert azon kiskorúak mellett, akik abba a csoportba sorolhatók, amelybe a szüleik is tartoznak, vannak olyanok is, akik a szüleiktől függetlenül is rendszeresen és önállóan járnak templomba.

Az egyházközösségben az egyetértés és az összhang jellemző mind a munkatársak, mind a hívek körében. Az interjúalanyok elmondták, hogy a plébános segítőkész és bármilyen kéréssel is fordulnak hozzá a hívek, mindig igyekszik megoldást találni és a segítségükre

lenni. Az egyház keretében dolgozik egy mentálhigiénével foglalkozó szakember is, aki rendszeresen felméri a családok állapotát az egyházközségben. Az ünnepekkor segítséget nyújtanak a nehéz sorsú, segítségre szoruló családoknak. A válaszdók egyetértettek abban, hogy az egyházközségük egy példaértékű közösség, amiről a szomszédos egyházközségek is példát vehetnének.

Annak ellenére, hogy a Szent György egyházközség kis plébániaként működik, sokszínű tevékenységeket lát el. Több kisközség is működik a plébánián, melyek aktívan részt vesznek az egyházközség életében. Ezek az imacsoportok, a caritas csoport, az énekkar, a lelkeségi csoportok. A plébánián működik neokatekumen csoport, rózsafüzér csoport fiatal nők és férfiak részvételével. A kórusuk aktív, legutóbb nyáron arany minősítést kaptak az anyaországi kórusminősítésen. Ezeknek a csoportoknak a tagjai rendszeresen találkoznak, jelenlétükkel, egymásra figyelésükkel, szolgálattal gazdagítják a közösség életét. Az egyházközségben, a templom közösségében gazdag az egyházi év programkínálata is. Az adventi időszak roráté szentmiséitől kezdve, a karácsonyi ünnepkörön át, a húsvéti liturgiáig be lehet kapcsolódni a közösségi életbe.

A plébánián van lelki segítségnyújtás, lelki kísérés úgy a plébános, mint más szakemberek részéről. A plébános elmondta, hogy mindenkinek megvan a lehetősége, hogy válasszon a lelkiségek között, hogy megtalálja azt, amire a lelke vágyik. Úgy gondolja, hogy jó lehetőségek vannak erre a városon belül és a Szent György Plébánián belül is.

A helyi pasztoráció legfőbb kihívása a fiatalok elérése és erős istenhitre való nevelése, különösen vonatkozik ez a középiskolás rétegre. Több interjúalany ennél a korosztálynál érzékeli leginkább azt, hogy a többségüket szinte semmi nem érdekli. Itt is van azonban kivétel. Erre mutatott rá egy másik válaszdó, aki úgy látja, hogy a fiatalok kevésbé vesznek részt a szentmiséken, viszont személyesen megszólítva őket, bármilyen alkalomra szívesen eljönnek segíteni, ötleteket adnak és segítenek annak kivitelezésében. A szköla gyermek énekesei jelentik a bizonyítékot arra, hogy a jövő még nem vezett el. A gyermekek jó kedvvel, derűsen, hittel érkeznek minden héten a foglalkozásra. Egy éve cserkészcsapat alakult, lelkesen járnak a gyermekek a foglalkozásokra. A fiatalok a nekik szervezett tábor előtt a gyermekeknek szervezett tábort is végigkísérik, egész nap készen állnak arra, hogy a gyermekeknek segítséget nyújtsanak. A fiatalok ezen kívül előadnak pásztorjátékokat, felköszöntik az időseket, Anyák Napjára ünneppel készülnek. Segédkeznek a közösségi napok előkészületeiben és bármilyen önkéntes tevékenységben szívesen részt vállalnak. A fiatalok reménységet jelentenek a közösség számára.

Az idősebb generációt megviselte a járványhelyzet, mintha már nem járnának el annyian otthonról. Az aktívabb idősök azonban rendszerint részt vesznek zárandoklatokon, és ha nagyobb eseményre kerül sor az egyházközségben (például kórustalálkozóra), ők is szívesen jönnek segíteni. Az interjúalanyok a friss családokat és a középkorostályt látják a leginkább aktívak az elmúlt években.

A közösség vezetői számára kihívást jelent a vallási szempontból inaktív rétegek bevonása az egyházi tevékenységekbe. . Más válaszdó is problémának látja a hívek fals érzelmeit, ami által távolinak tűnik számukra az egyház. A válaszdó szerint ezek az emberek úgy

vélik, hogy a templomnak egyedül a vasárnapi szentmise miatt van létjogosultsága, amelyen esetleg még részt vesznek, de annál közelebbi kapcsolatot nem kívánnak az Istennel és az egyházzal. Ennek okaként fogalmazzák meg az egyre szűkülő időkeretet, a sok hétköznapi tevékenységet és az érdektelenséget. Egy másik interjúalany is a kihívásként emelte ki azon csoportok lelki megmozgatását, amelyek nem látják értelmét és szükségét a hit megélésének a mindennapokban. Ezek a csoportok főként a bérnáltok után lévő 17-20 éves korosztálytól a 40-45 év körüliekig terjedő korosztályokat jelentik, akiket a bérnáltok felvétele után jobb esetben már csak a házasságkötéskor lehet újra látni. Az élet, a karrier vagy valami egészen más elvonja a figyelmüket a vallástól, az egyháztól, vagy egyenesen annak ellenségeivé válnak. A bérnáltással mintha minden Isten és az egyház felé való kötelességüket lerótták volna, távol kerülnek Istentől, a hitükről és önmaguktól. Ezen korcsoportokat kell közelebb vonni Isten megismeréséhez, hogy a későbbiekben is akarjanak az Istenhez és a közösséghez tartozni. Ez pedig a hit elmélyítésén túl a baráti kapcsolatok kiépítésével, a szeretet gyakorlásával, a nehéz élethelyzetekben élők számára lelki segítségnyújtással érhető el leginkább.

3.2.3. A Szent Miklós-hegyi Plébánia közösségének vallásgyakorlata

Általában minden korosztály részt vesz a szentmiséken, de elsősorban a középkorosztályra és az idősekre jellemző a szentmisék látogatása, akik között többségben vannak a nők. A plébánia vezetője az egyházközség tagjait az alábbiak szerint kategorizálta. A plébánia közösségéhez tartozó gyermekek még fogékonyak a hitre és annak gyakorlására, és ha támogatást és példát kapnak szüleiktől, akkor ez még inkább jellemző. A másik csoportot az érett generáció alkotja, akik már rádöbbentek arra, hogy minden mulandó. Ők már túl vannak a szerzés és a birtoklás hamis illúzióján. Akik azonban leginkább hiányoznak a közösségből, azaz nem gyakorolják a vallásukat, azok a 30 és 45 év közötti fiatalok. Van azonban egy tudatos kisebbsége is a fiataloknak és a fiatal családoknak, akik a mindennapokban megélik és gyakorolják a hitüket, vallásukat.

A plébánián a papság igyekszik a híveknek lelki támaszt nyújtani, ami nem mindig könnyű, mert a lelki segítséget igénylő hívek nem egyformán viszonyulnak az egyházzal, Istennel. Az itt szolgáló papság azonban segítőkész, nyitott és rugalmas. A megkérdezettek véleménye szerint a legnagyobb pasztorációs kihívás azoknak a célcsoportoknak az elérése – akár a rászorulókról, akár a hiányzókról legyen szó –, akik valamilyen oknál fogva nem veszik ki részüket a közösség életéből. Őket a keresztség különböző állomásai alatt (keresztség, elsőáldozás, bérnáltás) igyekeznek személyesen megszólítani. A plébánia vezetői ezeket a felkészítőket ragadják meg, hogy személyes módon juthassanak el a hívekhez. Ezen kívül a plébánián több csoporttal (fiatalokkal, jegyeseikkel, családokkal) külön-külön is foglalkoznak. A gyermekek és a fiatalok hittanórákon, ifjúsági alkalmakon, bérnáltási felkészítőken vesznek részt. A jegyespároknak jegyesoktatást tartanak. Van továbbá igény a lelki beszélgetésekre, a gyónásra. Azt tapasztalják az interjúalanyok, hogy ha segítséget tudnak nyújtani a személyes vagy a családi nehézségek leküzdésében, akkor el tudják érni az embereket és vissza tudják őket kapcsolni a közösség vérkeringésébe.

Az interjúalanyok arra is törekszenek, hogy az egyházuk és azon belül a plébánia egy megszólítható, emberarcú közösség legyen, és ne csupán az intézmény jelleg domináljon. A többi plébániához hasonlóan ők is minden lehetőséget kihasználnak ahhoz, hogy a körülöttük élőket elérjék. Jógyakorlatként említették a családos csoport, az ifjúsági közösség és a Tamási Áron Gimnáziumon belüli iskolalelkészség működését.

3.3. Összefoglalás

A kutatási eredmények rámutattak arra, hogy az erdélyi magyarság számára a kisebbségi lét legmeghatározóbb és legstabilabb intézményét az egyházak jelentik. A magyar nyelvű intézmények léte és érvényessége, a magyar nyelven való vallásgyakorlás erősíti az adott kisebbségi csoport nemzeti identitását is. Az erdélyi magyarság úgy ragaszkodik vallásához, mint nyelvéhez. Ezzel védi önazonosságát, így különbözteti meg magát a nem magyaroktól. A kutatás során bizonyítást nyert, hogy az európai országokhoz mérve az erdélyi magyarok erősen vallásosak, és hogy Erdélyben a vallásgyakorlat lényegesen általánosabb, mint Magyarországon. Az is kimutatható, hogy az istenhit Erdélyben erősebb a katolikusok, mint a protestánsok körében. A vizsgálati eredmények rámutattak arra, hogy a vallásos elkötelezettség Erdélyben is elsősorban az idősebbekre jellemző, ezért a helyi pasztoráció legfőbb kihívása a fiatalok elérése és erős istenhitre való nevelése. Generációs különbségek Erdélyben is vannak, azonban kisebbek, mint Magyarországon. A közösségek vezetői számára további kihívást jelent a vallási szempontból inaktív rétegek bevonása az egyházi tevékenységekbe. Ugyanakkor, ahogyan az erdélyi társadalomban is erőteljesebben érződnek a modernizáció jelei, úgy a vallásosságban is megjelenik a hagyományostól eltérő, a társadalmi szokáson túlmutató individuális értékeken (egyéni, személyes érzéseken és tapasztalatokon) alapuló vallásosság.

3.4. Irodalom

Barna Gábor (2011). Népi kultúra – nemzeti kultúra – nemzeti identitás. A népi kultúra szerepe a nemzeti kultúra és a magyar identitás megszerkesztésében. In Jankovics József és Nyerges Judit (szerk.), *Kultúra és identitás. A VI. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus plenáris előadásai* (pp. 61–86). Budapest: Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság.

Bodó Márta (2022). Valláskutatás Erdélyben. *Keresztény Szó*, 2022 (1). 2022.03.13. <https://romkat.ro/2022/03/13/vallaskutatas-erdelyben/> Letöltés: 2023.07.22.

Csepeli György (2002). *A nagyvilágon e kívül... Nemzeti tudat és érzésvilág Magyarországon 1970–2002*. Budapest: Jászöveg Műhely Kiadó.

Erikson, Erik H. (1991). *A fiatal Luther és más írások*. Budapest: Gondolat Kiadó.

Erős Ferenc (1996). Előszó. In Erős Ferenc (szerk.): *Azonosság és különbözőség* (pp. 5–8). Budapest: Scientia Humana.

Gereben Ferenc (1995). Nemzeti és vallási identitás kisebbségi és többségi helyzetben. Empirikus vizsgálat hat közép-európai ország magyar nemzetiségű lakossága körében. *Protestáns Szemle*, 1995 (3), pp. 197–2016.

Gereben Ferenc (2001). Az identitástudat és a vallásosság kapcsolata. In Gereben László és Tomka Miklós (2001), *Vallásosság és nemzettudat. Vizsgálódások Erdélyben* (pp. 54–107). Budapest: Teleki László Alapítvány, Corvinus Kiadó.

Gereben László és Tomka Miklós (2001). *Vallásosság és nemzettudat. Vizsgálódások Erdélyben*. Budapest: Teleki László Alapítvány, Corvinus Kiadó.

Hans, Mol (ed.) (1978). *Identity and Religion. International, Cross-Cultural Approaches*. London: Sage Publications Ltd.

Jenkins, Richard (2005). Az etnicitás újragondolása: identitás, kategorizálás, hatalom. In Kántor Zoltán (szerk.), *Szöveggyűjtemény a nemzeti kisebbségekről* (pp. 127–147). Budapest: Rejtjel.

Kiss Judit (2021). *Identitásformáló Erdélyben a vallási hovatartozás*. Krónika online, 2021.03.07. <https://kronikaonline.ro/erdelyi-hirek/identitasformalo-erdelyben-a-vallasi-hovatartozas#> Letöltés: 2023.07.25.

Lampl Zsuzsa (2009). A nemzeti identitás, avagy a magyar márka megőrzése. In Tóth Károly (szerk.), *Hatékony érdekérvényesítést* (pp. 41–50). Somorja – Csölösztő: Fórum Kisebbségkutató Intézet.

Örkény Antal (2012). *Európai identitás és nemzeti kötődés: harmónia és disszonancia*. <https://docplayer.hu/86219488-Europai-identitas-es-nemzeti-kotodes-harmonia-es-disszonancia.html> Letöltés: 2023.07.25.

Murányi István (2005). Tizenévesek nemzeti identitásának jellemzői az ezredvégi Magyarországon. *Erdélyi Társadalom*, 3 (1), pp. 97–126.

Nemzetstratégiai Kutatóintézet (2015). *Kárpát-medencei magyar ifjúságkutatás. Kutatási jelentés és kitekintés az amerikai diaszpórára*. Budapest.

Péti Márton (2017). Nem magyar nemzetiségű Kárpát-medencei áttelepülők Magyarországon. Áttelepülésük jellemzői, letelepedésük területisége, lehetséges hatásuk az őshonos nemzetiségi közösségeinkre. *Demográfia*, 60 (1), pp. 57–103.

Sz. Dévai Judit (1993). *Identitás szélzugásban. Nemzeti történelemismeret, önazonosság és az interetnikus viszonyok tükröződése szlovákiai magyar fiatalok tudatában*. Komarno: Komáromi Lapok.

Tomka Miklós (2001). Jelentés a vallásosságról – Erdély az Úr 2000. évében. In Gereben László és Tomka Miklós (2001), *Vallásosság és nemzettudat. Vizsgálódások Erdélyben* (pp. 9–53). Budapest: Teleki László Alapítvány, Corvinus Kiadó.

4. A DIGITALIZÁCIÓ HATÁSA A HITÉLETRE

A tanulmányban szakirodalmi források alapján összegeztük a digitalizáció és a hitélet összefüggéseit. Ezen belül kitértünk arra, hogy a koronavírus járvány milyen hatással volt a hitéletre. Azt is bemutattuk, hogy ebben a kihívásokkal terhelt időszakban milyen tanulságok vonhatók le a hitéletnek az online térbe való áthelyeződésével kapcsolatban, s mindez hogyan hatott a vallásgyakorlásra. A primer kutatás keretében három székelyudvarhelyi plébánia hitéletét vizsgáltuk 14 félig strukturált interjúval. Az összehasonlító vizsgálattal elsősorban arra kerestük a választ, hogy milyen szerepük volt a pandémia időszakában a digitális eszközöknek és ezeknek milyen szerepük van napjainkban a közösségek vallásgyakorlatában, illetve a hitéletben milyen szerepet játszik a templomok digitális eszközhasználatának és az online közvetítés. A kutatási eredmények rámutattak arra, hogy napjainkban már az egyházban is elengedhetetlen a digitális eszközhasználat az információátadás, a lelki és egyéb programok megszervezésének megkönnyítése érdekében. Bármilyen fejlettségi szintet is érjen el azonban a digitális technológia napjainkban, a személyes kapcsolatot nem képes pótolni. Mindent egybevetve, a kutatási eredmények szerint az online szolgálat csupán átmeneti segédeszköz és lehetőség a hitélet megélésében és az egyház tevékenységében.

4.1. A digitalizáció és a hitélet kapcsolata

A késő-modern médiakörnyezet nyilvánossága nem pusztán az elektronikus médiából áll, hiszen ma már – a fejlett országokban – szinte mindenki számára elérhető az internet.⁶⁰ A digitális fordulat a vallások mediatizálásának történetében két irányból történt meg. Az egyik irány azt mutatja, hogy a történelmi egyházak miként viszonyulnak a hálózat világhoz, hogyan jelenítik ott meg magukat, milyen felületeken és mennyire aktívak, miként szabályozzák (szabályozzák-e egyáltalán) híveik számára az internet használatát. Ebből a szempontból azt láthatjuk, hogy *a nagy történelmi egyházak már az 1990-es évek közepétől működtetik honlapjaikat, s megjelentek a közösségimédia-platformokon is*. Ferenc pápa tweetel, mint ahogyan a Dalai Láma is. YouTube csatornája nemcsak a Vatikánnak van, de az összes történelmi egyháznak. Élő 24 órás streamelést láthatunk a katolikus zarándokhelyről Lourdes-ből, Jeruzsálemből a Siratófal mellől, Mekkából. Mindezek mellett az egyházak applikációkat is fejlesztenek híveik számára. Létezik gyónási applikáció a katolikusoknak, Mekkát iránytűvel megmutató applikáció az iszlám hívőknek, a szombat beköszöntét és elmúltát jelző az izraelitáknak, és bárki zarándokolhat a My Caminóval.⁶¹

A digitális fordulat másik iránya azt mutatja meg, hogy az emberek miként használják vallásos célokra az internetet: kiket vagy miket követnek a közösségi médiában, tartoznak-e digitális vallási közösséghez, olvasnak-e vallásos blogokat, hallgatnak-e egyházi zenét, adakoznak-e. Esetleg a saját személyesen átélt vallási tapasztalataikat, élményeiket,

⁶⁰ Andok Mónika (2018): Media, Religion and Public Sphere: International Trends and Hungarian Researches. KOME – An International Journal of Pure Communication Inquiry 6(2), 16–31.; Korpics Márta (2020): Vallások és egyházak a nyilvánosságban. Kommunikáció, Közvélemény, Média. 2020/2. szám – különszám: MKTT 2019. konferencia

⁶¹ Andok Mónika (2020): Vallások és hívők a digitális térben. 2020.04.10.

tudásukat osztják meg másokkal. *Andok Mónika ezzel kapcsolatban hangsúlyozta, hogy az elmúlt évek kutatásai szerint a leggyakoribb digitális vallási tevékenységek a valláshoz kapcsolódó információkeresés, a vallással kapcsolatos szórakozás, adományozás, bevonódás az egyház, a vallási közösség életébe, a vallási meggyőződés elmélyítése, megerősítése és megosztása.*⁶²

4.2. A koronavírus járvány hatása a hitéletre

A koronavírus-járvány hatása a vallási életet sem kerülte el, az egyházak digitális megjelenése intenzívebbé vált. 2020 tavaszán a koronavírus terjedése miatt minden társas érintkezési forma veszélyes lett, beleértve nemcsak a munkahelyi, oktatási vagy szabadidős tevékenységeket, de a vallási, hitéletbeli közösségekhez kapcsolódó találkozásokat is. A magyarországi egyházak ezért nem tartottak nyilvános misét, istentiszteletet vagy egyéb vallási rendezvényt. A református és az evangélikus egyházak ezt 2020. március 16-án, a katolikus egyház március 17-én jelentették be. Ezzel párhuzamosan a magyar közmédia bővítette a vallási témájú műsorok sugárzását, illetve az egyházak bejelentették, hogy a közösségi média felületein maguk is közvetítik szertartásaikat. Bár már a járvány előtt is számos internetes felületet használtak az egyházak, ezekre csupán mint kiegészítő lehetőségekre, platformokra tekintettek. Március 20-a után azonban megváltozott a helyzet, s a digitális tér lett az egyházak elsődleges találkozási felülete a híveikkel.⁶³ Kiss Dénes vallásszociológus is kiemelte, hogy a járványhelyzet időszakában úgy tűnhetett, hogy a hitélet online térbe való kerülése előzmény nélküli volt. *Valójában azonban már jó ideje voltak olyan gyülekezetek, plébániák, amelyek korábban is közvetítettek istentiszteleteket, miséket a világhálón.* „Nem volt új, csak eddig egyfajta túlbuzgóságnak számított így tenni, aztán az istentiszteletek közvetítésére a járvány miatt csak a világhálón keresztül kerülhetett sor.”⁶⁴

Ezzel együtt az emberekben a hit iránti szükség és „éhség” is nőtt: a járványhelyzet idején soha annyian nem kerestek rá az ima szóra, mint 2020 tavaszán, márciusban például ötven százalékkal többen, mint februárban. S a vallásos felnőttek egynegyede vélekedett úgy, hogy megerősödött a hite a járvány alatt.⁶⁵

Az egyház által közvetített tartalmaknak két csoportját tudjuk megkülönböztetni ebben az időszakban: az esemény-alapú és a közösség-alapú közvetítéseket. Az előbbiben az esemény, az utóbbiban a közösség dominanciája fontosabb. Az előbbihez sorolhatjuk a szentmiséket, az imaórákat, a szentségimádásokat stb., míg az utóbbiakhoz a közösségek nem liturgikus jellegű csoportos beszélgetéseit, mint például az oktatást, a reflexiók megfogalmazásának lehetőségét, a párbeszéd lehetőségét a közösségen belül, az összefogás és a támogatás megélését a közösségi csoportokban.⁶⁶

⁶² Andok (2020): i.m.

⁶³ Andok (2020): i.m.

⁶⁴ Kiss Judit (2020): Van igény a „digitális” vallási életre Erdélyben. 2020. május 24.

⁶⁵ Sarnyai Tibor (2022): A digitális transzcendencia. Recenzió. Andok Mónika: Digitális vallás, Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest.

⁶⁶ Andok (2021): Trendek az online vallási folyamatokban a koronavírusjárvány idején Magyarországon. Médiakutató 22(3–4) (2021. ősz-tél)

Andok Mónika tapasztalatai alapján az is elmondható, hogy *a digitális összekapcsolódás azon felhasználók esetében erős, akik vallási önbesorolásuk szerint „vallásosak az egyház tanítása szerint” és egy lokális offline közösséghez is tartoznak. Az ő esetükben az offline és az online vallási környezet konvergens módon illeszkednek össze. Ám azon felhasználók, akik magukat úgy jellemzik, hogy „vallásos vagyok a magam módján”, ők jóval kisebb mértékben fogják a hagyományos egyházak digitális felületeit használni.*⁶⁷

*Az online közvetítések látogatóinak összetételére vonatkozó előbbi megállapítást megerősítette a Magyar Unitárius Egyház által létrehozott kolozsvári Vallásszabadság Háza keretében működő Valláskutató Intézet *Hitélet Erdélyben a koronavírus-járvány idején* című kutatása is.*⁶⁸ A 3975 megkérdezett – köztük 456 lelkész – bevonásával készített felmérésben azt vizsgálták, hogy miként hat az egyházi szolgálatok online térbe kerülése a vallásgyakorlásra.⁶⁹ A kutatás Románia magyarlakta vidékeit igyekezett átfogni: a Partiumot, Székelyföldet, Bánságot is, tehát területileg kiegyensúlyozott volt a minta. Az adatfelvételre 2020. április 22. – május 2. között került sor a világhálón elérhető kérdőív segítségével. Az elemzés a 16–75 éves, legalább szakiskolai végzettséggel rendelkező, havonta legalább egyszer templombajáró erdélyi magyar népességre vonatkozik.

Ennek a kutatásnak az eredményei is azt mutatták, hogy *az online egyházi szolgálatokkal legnagyobb mértékben azok élnek, akik a járvány előtt is leginkább templombajárók és vallásosak voltak: minél gyakrabban járt valaki templomba a járvány előtt, annál inkább követi az élő közvetítéseket, és minél inkább vallásosnak tartja magát valaki, annál gyakoribb követője az élő közvetítéseknek.* Amint a Valláskutató Intézet felmérésének összegzésében olvasható, a kutatás által elért, tehát az egyháza iránt elkötelezett és rendszeresen templombajáró népesség túlnyomó többsége a járvány ideje alatt egy átlagos vasárnapon bekapcsolódott az élő közvetítésekbe (90 százalékuk). Az online istentiszteletek/szentmisék követésének egyik jellegzetessége, hogy a bekapcsolódók megközelítőleg fele több közvetítést is követett. E tekintetben azonban jelentős a felekezetek közötti eltérés: míg a katolikusok többsége egy vasárnap egyetlen misébe kapcsolódott be, a protestánsok körében a több istentiszteletet követők vannak többen.⁷⁰ Ugyanakkor az is megerősítést nyert, hogy az online közvetítések az evangelizáció kiterjesztésére is lehetőséget adnak, mert *az egyébként templomba ritkán vagy sohasem járók is igen nagy arányban kapcsolódnak be online közvetítésekbe: a ritkán járók háromnegyede, a soha nem járók egynegyede.*⁷¹

Andok Mónika itt nem tartja megkerülhetőnek azt a kérdést sem, hogy *amikor a hívő ember, spirituális kereső válogat a sok digitális lehetőség között, akkor vajon mi alapján fog választani?* A szerző megjegyezte ezzel kapcsolatban, hogy az internet felületeit

⁶⁷ Andok (2020): i.m.

⁶⁸ Kiss (2020): i.m.

⁶⁹ A kutatók azt is feltárták, hogy a kényszerhelyzetben a lelkészek milyen megoldásokat alkalmaztak, és ezekkel hogyan boldogultak; hogy az internetes szolgálatok milyen mértékben értek célba, miként éltek a hívek e lehetőségekkel, milyen előnyeit, hátrányait látták. A válaszadók felekezetek szerinti megoszlását a 2011-es népszámlálási adatok szerint súlyozták.

⁷⁰ Kiss (2020): i.m.

⁷¹ Kiss (2020): i.m.

mindenki a maga kedve, beállítódásai, hangulata alapján használja. A felhasználó ezzel perszonalizálja a médiumot, saját személyére szabottan válogat a tartalmak, alkalmazások között. Így lesz ez a vallási tartalmak esetében is: maga szelektál és alakít ki hibrid hittételeket, szertartásokat és rítusokat. Ha az emberek offline vesznek részt vallási szertartáson legyen az mise, istentisztelet, imaóra, akkor többnyire a lakóhelyükhöz közeli templomba, imaházba vagy zsinagógába mennek. Az online közvetítések között viszont személyes beállítódásaik, szimpátiájuk vagy éppen a szertartást vezető egyházi személy hitelessége alapján választanak. Az látható, hogy egy-egy népszerűbb magyar pap, szerzetes, lelkész vagy rabbi esetében a youtube több mint tízezres nézettséget mutat egy-egy szertartás esetében. Különösen népszerűek a Bőjte Csaba atya által celebrált szentmisék. Ez jóval meghaladja azt a létszámot, amely fizikailag jelen lehetett volna az eseményen, vagyis a hallgatóságuk a hálózat terébe geográfiai értelemben bárholonnan jöhet, bárholonnan csatlakozhat.⁷²

Andok iménti megállapításaihoz hasonlóan a kolozsvári Valláskutató Intézet vizsgálata is megerősítette, hogy *az online istentiszteletek velejárója az, hogy bárki bármilyen közvetítésbe bekapcsolódhat, így az emberek esetenként mást választanak, mint ahová hagyományosan tartoznak. A vallási élet digitalizációja elősegíti a választás lehetőségeinek bővülését.* Az intézet vizsgálatából kiderült, hogy egy átlagos vasárnapon az emberek háromnegyede nem a központi, vagyis rádióban, tévében közvetített szertartásokat nézi, hanem a saját gyülekezetét. 12 százalékuk egy másik gyülekezet szertartását nézte, és voltak, akik több közvetítésbe is bekapcsolódtak. „Megtörtént az is, hogy nemcsak hogy más gyülekezet istentiszteletét követték, hanem más vallású szertartást. Ily módon a felekezetek közti átjárás gyakorisága megnövekedett. Ennek oka nem tisztázott, de sokan azt választották, hogy közelebb állt hozzájuk az illető lelkész, az istentisztelet stílusa, lelkisége, de szintén ok lehet a vallási szempontból vegyes házasság, ahol a felek mindkét szertartást hallgatják felváltva” – mondta Kiss Dénes, a kutatás vezetője.

Egy másik hálózati kommunikációs hatás az *időbeli hozzáféréshez* köthető. Mert bár a vallási eseményeket élőben közvetítik az interneten, a befogadók, a résztvevő hívők koránt sem biztos, hogy élőben és nem felvételtől fogják visszaneézni azokat. Az egyén döntési autonómiája, hogy valós időben követi-e az eseményeket vagy sem.⁷³ Ezzel együtt a kolozsvári Valláskutató Intézet felmérésében is bizonyítást nyert, hogy mivel az istentiszteletek felvételnként fenn maradnak az interneten, ezeket is nagy gyakorisággal nézik utólag az emberek és ilyen esetekben a felekezetek közti áthallgatás mértéke még nagyobb.⁷⁴

A Valláskutató Intézetet az a kérdés is foglalkoztatta, hogy *mennyire teszi lehetővé az online kapcsolat, hogy valóban bekapcsolódjon valaki? Milyen mértékben képesek az emberek ténylegesen részt venni ezeken az online alkalmakon? Az összkép azt mutatta,*

⁷² Andok (2020): i.m.

⁷³ Andok (2020): i.m.

⁷⁴ Kiss (2020): i.m.

hogy gyakran többszemélyes, családi esemény az istentiszteletbe online módon való bekapcsolódás.⁷⁵

Andok Mónika ezzel kapcsolatban választ keresett arra, hogy *a vallásos családok miként viszonyulnak a közvetített szertartásokhoz, eseményekhez, miként értelmezik azokat*. Miként határozzák meg saját szerepüket a szertartásba való bekapcsolódásban: szemlélőként vagy résztvevőként, követik-e a liturgia cselekvéseiben is szabályozott részét vagy sem, énekelnek-e, válaszolnak-e a rítus szerint. Ezzel összefüggésben kiemelte a szerző, hogy a tömegkommunikáció egyik sajátossága, hogy a magánélet privát terébe hozza el, ott jeleníti meg a közélet nyilvános tereit és az ott felmerülő témákat. Különösen erős volt ez a hatás a televízió esetében, amely az otthonok nappalijába vizuálisan is befogadhatóvá tette a közélet tereit. A vallási szertartások online közvetítése annyiban más, hogy a privát térben nem csupán nyilvános, de egyben szakrális tereket emel át. S a szakrális térben másképp viselkednek az emberek, mint a nappalijukban. A családi diskurzusok egy része erről szól: hogyan kell felöltözni a közvetítésre, maradhat-e a papucs, lehet-e közben felállni és elmenni; enni vagy inni. A vallásos facebook-csoportok bejegyzéseiben egyfajta átmenetet látunk a privát tér és a szakrális tér között a családok „tér definícióiban.”⁷⁶

A Valláskutató Intézet megállapította továbbá, hogy *a járványhelyzet után is van igény az online közvetítésekre a megkérdezettek körében*. Rákérdeztek ezzel kapcsolatban arra, hogy az online istentiszteletekre a továbbiakban mennyire lesz igény, miként fog beépülni az erdélyi magyarok szokásrendjébe? Arra a kérdésre, hogy hasznosnak tartják-e, hogy a járvány lejárta után is folytatódjék az online közvetítés, a megkérdezettek nagy arányban azt válaszolták, hogy igen. Eszerint az emberek jónak találják ezt a lehetőséget. A mozgáskorlátozottsággal küzdők számára különösen is fontos az online istentisztelet megtartása. Ugyanakkor *sokan vannak, akik azt vallották, hogy ha lehetőség van, személyesen mennének templomba.*⁷⁷

A kolozsvári kutatás eredményei kitértek az online közvetítéseket követők szociológiai összetételére is. E szerint *a középkorúak azok, akik ennek a csoportnak a gerincét képezik*. A normál esetben templombajárókhoz képest is *több a nő ezek körében, magasabb az iskolai végzettség, és nincsen e tekintetben különbség a falun és városon élők között*: ugyanolyan arányban kapcsolódnak be.

Az online nézettségi tendenciákat összegezve, néhány általános mintázati elem kirajzolódik a közvetítésekből.⁷⁸

- Az egyház, a vallási-szerzetesi közösség vezetésének iránymutatása mellett nagy szerepe van az egyéni (papi, szerzetesi, laikus) aktivitásnak, ambíciónak a közvetítések megvalósulásában.

⁷⁵ Kiss (2020): i.m.

⁷⁶ Andok (2020): i.m.; Andok (2021): i.m.; Sajgó (2020): Sajgó Szabolcs (2020): Online kegyelem – Szempontok a „képernyőszentmisék” kultúrájának kialakításához. Nézőpont. 2020. március 21. Magyar Kurír Katolikus Hírportál.

⁷⁷ Kiss (2020): i.m.

⁷⁸ Andok (2020): i.m.; Andok (2021): i.m.

- A vallási közösségek, a vallási hovatartozás offline adatai tükröződnek az online adások nézettségi adataiban: a nagyobb egyházaknál a nézettség is magasabb lesz, mint a kisebb egyházak esetében.
- Azok a plébániák, amelyek az online közvetítések mellett döntöttek, minden esetben több nézővel számolhattak, mint az offline esemény résztvevőinek száma.
- A térbeliséghez kapcsolódó hálózati hatás a geográfiai tértől való függetlenedés, hiszen az internet új mintázatot hozott a fizikai helyek összekapcsolódásában. Az online közvetítések nézőinek száma jóval meghaladta azt a létszámot, amely fizikailag jelen lehetett volna az eseményen, vagyis a hallgatóság a hálózat terébe geográfiai értelemben bárholnan jöhetett, bárholnan csatlakozhatott.
- A fiatalok sokkal hamarabb barátkoztak meg az online közvetítésekkel, s valószínűleg már a lezárások előtt is tartoztak online vagy hibrid (egyszerre online és offline) vallási közösséghez.

4.2.1. Gyakorlati tapasztalatok a digitalizáció és a hitélet kapcsolatában

A magyarországi Digitális Jólét Program és az Érték Megőrző Hálózat (ÉRME) közös szervezésében 2021. október 12-én szakmai konferenciát tartottak *Az aktív hitélet támogatása digitális eszközökkel – Carlo Acutis tiszteletére* címmel.⁷⁹ Ez a konferencia az első olyan konferenciák között volt, amely a digitalizációnak a hitélettel való összefüggéseire keresett válaszokat. A konferencia két alapvető hitéleti kérdés köré épült fel. Bemutatta, hogy a hitélet modernizációja hogyan zajlik a digitalizáció tükrében, továbbá arra kereste a választ, hogyan támogatható az evangelizációs folyamat digitális eszközökkel.

A rendezvény meghívott előadói értekezésükben egyrészt bemutatták, hogy különösen az új típusú koronavírus-járvány miatt elrendelt korlátozások idején hogyan sikerült a digitális eszközöket az igehirdetés és az evangelizáció szolgálatába állítani, milyen gondok, problémák merültek fel ezzel kapcsolatosan, illetve hogyan sikerült azokat megoldani. Szó esett arról is, hogy a jövőben milyen szerep jut a digitális eszközöknek, milyen előnyökkel és hátrányokkal jár az online térben való hithirdetés.

Nagy Balázs, az Innovációs és Technológiai Minisztérium stratégiai ügyekért felelős helyettes államtitkára megfogalmazta, hogy az egyháznak minden embert el kell érnie, ezért ha az emberek újságokból, rádióból, televízióból tájékozódnak, keresztény újságokat, rádiókat és televíziókat kell létrehozni, ha pedig az ember az online térben van jelen, akkor az egyháznak is ott kell lennie. Elmondta, hogy az egyházaknak fel kell térképezniük, milyen digitális eszközök, felületek, módszerek szolgálják a leghatékonyabban a missziós munkát. Ebben segítséget nyújt, hogy a koronavírus-járvány alatt voltak online lelkigyakorlatok, házas hétvégék, lelki vezetések, amelyek során tapasztalatot lehetett szerezni abban, mi működhet online és mi igényel személyes jelenlétet. Magyarországon régóta elérhetők és folyamatosan gyarapodnak a hit megélésének digitális megoldásai, ilyen például az online Biblia és a közösségi keresztény platformok, amelyek elérhetők telefonon. *Az államtitkár felhívta a*

⁷⁹ Digitális eszközökkel a hitélet szolgálatában. Romkat, 2021. október 14.; Az aktív hitélet támogatása digitális eszközökkel konferencia - Carlo Acutis tiszteletére. A konferencia előadásai. 2021. október 12.

figyelmet arra is, hogy van, amikor a jelenlét nem helyettesíthető és emiatt örömtelinek nevezte, hogy a Magyarországon 2021-ben megrendezett eucharisztikus kongresszus ráirányította a figyelmet a jelenlét fontosságára.⁸⁰

A rendezvény előadói egyházi személyek, lelkipásztorok, szerzetesek, ifjúsági lelkesedés képviselői, szoftverfejlesztő és kommunikációs szakemberek voltak. Az előadások bemutattak jógyakorlatokat például a szentmisék közvetítése, a hitéleti alkalmak online megszervezésének témakörében. A továbbiakban ezek közül bemutatunk néhány hasznos, megfontolandó tapasztalatot.

Böjte Csaba kiemelte, hogy már a járványhelyzet előtt is közvetítették a vasárnapi szentmiséket. A járványhelyzet idején azonban ez megszokottá vált és ezzel kapcsolatban kiemelte az evangélium terjesztésének a lehetőségét: vannak ugyanis olyan emberek, akik kíváncsiak, de nem szívesen mennek be a templomba. Az online közvetítések számukra is elérhetővé tették Isten Igéjét. Új lehetőségnek tartja azt, hogy az interneten keresztül is megszólíthatók vagyunk, lehetnek konkrét kérdések és válaszok ezen keresztül is. A járványhelyzet időszakában benne is megfogalmazódott az, hogy milyen jó lenne, ha mi keresztények mernénk bátrabban az interneten keresztül a magunk hitét, világnézetét közvetíteni. Nem csak az aktuális szentmisét lehetne ezáltal közvetíteni, hanem céltudatosan lehetne más evangéliumi tartalmakat is közvetíteni. Ezért készítette el a 40 részből álló Keresztény hitünk alapigazságai című tanítássorozatot. Ezzel arra hívta a nézőket, hogy a digitális teret is töltsük meg az evangéliummal, annak fényével, örömeivel.

Tisch Dániel szoftvermérnök, élő közvetítés szakértő, fejlesztő, a Nagymarosi egyházközség tagja elmondta, hogy 2013-tól helyi kábeltv-n végezték a szentmisék élő közvetítését. Néhány alapszabályt lefektettek az induláskor. Fixen telepített és teljesen automatizált rendszert szerettek volna használni kezdettől fogva. Először még egyetlen kameraszöggel indultak el. Fontosnak tartották a tökéletes hangminőséget és a jó képminőség biztosítását. Ezek a közvetítések már akkoriban is pozitív visszhangra találtak. Egyik nézőjük akkor például ezt a visszajelzést adta: „Nagyon szépen köszönjük a lehetőséget, hogy a szentmiséket a kábel TV-n megnézhetjük élőben. Nagy ötlet és jó gondolat. Így a ma esti misét és a körmenetet is örömmel és köszönettel fogadtuk. Örültünk a lehetőségnek. Nem vagyunk templombajárók, bár vallásosak vagyunk, és a 10 parancsolatot követve igyekszünk élni. Ez az ötlet lehetőséget ad arra, hogy otthon is el tudjunk mélyedni és együtt legyünk a szentmisén. Köszönjük!” 2013 tavaszán kezdődtek tehát az első közvetítések, próbálkozások. Sok küszködés és probléma után – a kábeltv is megszűnt időközben – úgy döntöttek, hogy az interneten folytatják a közvetítéseket. 2015 karácsonyától kezdve már minden szentmisét közvetítettek a templomból. Mindenféle eszközzel és technológiával kísérleteztek. Először igyekeztek a saját tartalmaikat a saját berkeiken belül saját szerveren tartani. Az látszódot azonban, hogy ez egyrészt nagyon költséges, másrészt közben az ingyenes technológiák is töretlenül fejlődtek. Úgyhogy végső soron a youtube felület használatát választották és azóta is ezt használják. Sok egyházközséggel konzultáltak az évek során. Vannak, ahol más megközelítést alkalmaznak, egyszerűbbet és olcsóbbat, vagy

⁸⁰ A digitalizált egyháznak is van jövője. 2021.10.12.

nem automatizáltat. Sokféle megoldás létezik és nincsenek „konzerv” megoldások. Fontos, hogy először a helyi igényekből induljanak ki és egy személyre szabott, speciális megoldással tudjanak előállni az adott közösség számára. A mindennapos szentmise közvetítések is pozitív visszhangra leltek. Egy véleményt is megosztott ezek közül: *„Köszönöm szépen, hogy minden nap közvetítik a szentmisét. Így mindig van lehetőség bekapcsolódni, ha esetleg nem tudok személyesen elmenni hétköznap”*.

Az előadó beszélt arról is, hogy milyen tanulságokat tudtak levonni e folyamat közben. Egyrészt merjünk kísérletezni, új utakat kipróbálni, hibázni. Bebizonyosodott az is, hogy jó, kényelmes volt az automatizált rendszer és meghatározó a jó hangminőség, a hívek nagyra értékelték ezt, sok pozitív visszajelzés érkezett ezzel kapcsolatban. Náluk bevált továbbá az egy részletgazdag kamerakép. A képernyőn mindig látható volt a szentély és egy kevés kép a hívekből és a zenekarból. A kivetítős TV is bele volt komponálva a képbe, mert a TV-n történő kivetítés a közvetítésben is látható és így a közös éneklés egyszerűen megoldható. A szakember elmondása szerint ez a kép elég részletgazdag volt ahhoz, hogy az ember oda tudjon fókuszálni, ahol a történések zajlanak.

Ezen kívül meglátták azt, hogy a teljesen nyilvánvalón kívül mik azok a felhasználási területek, ahol még nagy hasznát vették ennek a technikai háttérnek. Ezek az alábbiak voltak: esküvők, gyászmisék, keresztelők, rendezvények, koncertek, ifjúsági találkozók közvetítése, „miskuckók” (kisgyermekes szülők számára teszi lehetővé a szentmise követését képpel és hanggal). Ehhez csak egy TV kellett, minden más adott volt hozzá. Meglepően jól használható továbbá ez a módszer a preevangelizációra is. Nem kell akkora kockázatot vállalni, hogy belépünk a templomba („Ki mit fog szólni”, „Tíz éve nem voltam”), ezáltal könnyebb megtenni az első lépést. Az előadó ezzel kapcsolatban felvetette azt a kérdést, hogy „miért ne lehetne az internet a templomuknak egy előcsarnoka, ahol kicsit nagyobb a zaj, kicsit nagyobb a jövés-menés, de valamit meghallhatnak, valami megérinthesi az embereket, ami aztán később odacsalogatja és személyes jelenlétre ösztönzi az embereket?” Másrészt nem csak élőben zajlottak a közvetítések, hanem felvételek is készültek, ami szintén előremutató lehetőségeket rejt magában: könnyű idézni, belinkelni tartalmakat akár konkrét másodpercektől kezdődően, visszanezézhető a prédikációk. Saját magunk számára is visszanezézhető, könnyen terjeszthető tartalmakat tudunk ezáltal előállítani.

Azzal a kérdéssel kapcsolatban, hogy milyen nehézségek merültek fel a közvetítések során, az előadó elmondta, hogy máig sokszor találkozik azzal a vélekedéssel, hogy „ha közvetítünk valamit, akkor majd nem fognak rá eljönni az emberek”. Ez azonban nem így történik. Egy szélsőséges példával támasztotta ezt alá: nem merül fel az, hogy egy pápai misét ne közvetítsenek azért, hogy minél többen eljöjjenek. Az internetes közvetítések során továbbá bármi közbejöhethet és a tapasztalat azt mutatja, hogy rendszeresen valami mindig közbe is jön, ettől azonban szintén nem kell megijedni. Egy újabb talán jól ismert jelenség az, hogy megfelelő ugyan a szakértői ellátottság és a hozzáértés a közvetítések megvalósításához, azonban folyamatosan probléma van a ráfordítható idővel, a szabad kapacitásokkal. Szintén nehézséget jelent, hogy a közvetítéseknek, a technikai eszközök beszerzésének és az üzemeltetésnek komolyabb anyagi vonzata van. Az internetért folyamatosan fizetni kell és eszközöket kell vásárolni. Egy stabil, széles sáv szélességet

kínáló internetkapcsolatra szükség van és ennek hiánya a mai napig kihívás lehet a templomokban. Ezen kívül sokat kellett küzdeni a youtube-al is, ami leginkább abból fakadt, hogy folyamatosan fejlesztenek, változtatnak rajta valamit. Ez a használt automatizmusokat rendszerint mindig megállította. Ilyenkor mindig küzdeni kellett azért, hogy újra tudják indítani a rendszert. Vannak még olyan jól ismert problémák, mint például az internet router újraindításának a szükségessége. Ezt nekik egy ponton automatizálni kellett, mert váratlan és komoly gondjaik lettek a router működéséből fakadóan, és mert esetleg elmulasztották azt hetente újraindítani. A villámvédelem is egy olyan kérdés, amivel foglalkozni kell: a vihar ugyanis befolyásolta az eszközök működését. A közvetítések jogi és morális kérdéseket szintén felvetnek.

Az élő közvetítések statisztikai adatai sok mindent elárulnak. Ezek szerint ma már 2000 óra felett járnak a szentmise közvetítései, ami 29000 nézőórát és 185 db megtekintést jelent. A nézők között kiemelkedő volt a 65+ évesek köre (59%), ami ha összeadódik a 45+ korosztállyal, akkor együttesen a teljes nézettség 83%-át teszi ki. Ez összefüggést mutat az egyház korfájával, abból a szempontból azonban mégiscsak meglepő ez az arány, hogy úgy tűnik, az idősebb korosztály számára sem jelent akadályt a technikai eszközök használata. A nézők nemenkénti eloszlásában az látható, hogy a kétharmaduk nő (64%) és az egyharmaduk (36%) férfi. A járványidőszakban jelentős mértékben növekedtek a nézettségi számok is. A járvány előtt kb. 1400 megtekintésük volt havonta, ami a járvány alatt átlagosan 5,7-szeresére, 8000 főre nőtt. A nagybőjt évenkénti nézettsége szintén erőteljes növekedést mutatott: 2019-ben a számuk 2400 főről 2020-ban 9900 főre (4,1-szeresére), 2021-ben pedig 23800 ezer főre nőtt (a 2019-es év nézettségének majdnem tízszerese).

Dobszay Márton Benedek, OFM, ferences szerzetes beszélt arról, hogy a közel 50 éves múltra visszatekintő, évente kétszer (tavasszal és ősszel) megrendezésre kerülő Nagymarosi Ifjúsági Találkozót – amelyen kb. 2000–4000 fiatal vesz részt évente – hogyan sikerült online térbe áthelyezni. Sok hagyományt ápolnak ezen a találkozón, amit nehéz volt áthelyezni az online térbe. Eleve kérdéses volt az, hogy ezt meg lehet-e, meg kell-e tenni. A találkozás, a személyes kapcsolat, az együtt éneklés mindig is nagyon fontos volt számukra. Másrészt az eseményhez kapcsolódik egy gyermektalálkozó is, ami korábban gyermekfelügyeletként indult el és aztán egy 500–600 fős ifjúsági- és gyermektalálkozóvá vált, ami szintén egy személyes interaktív program. A pandémia időszakában az első kérdés tehát az volt, hogy egyáltalán megtartsák-e ezt az eseményt az online térben és hogyan tegyék ezt. Az is kérdés volt, hogyan adjanak hírt a találkozóról. A Nagymarosi Ifjúsági Találkozó levele régóta egy fogalom, ami egyfajta felkészítés a találkozóra. Ezt eddig nyomtatott formában készítették el, most viszont sem az elkészítése, sem az eljuttatás nem volt lehetséges. A meghívót végül online, képregény-formátumban készítették el és ezzel keresték meg a meghívottakat. Ennek a levélnek a design elemei utána megjelentek az online közvetítésben. A harmadik online találkozón már azt látták, hogy még ennél is fejlettebben lehetne kommunikálni, ezért elkészítették az első animált levelet. A találkozó online térben való megjelenésének sok technikai feltétele van, ugyanakkor azt is fontos elmondani, hogy ez a találkozó egy szűk költségvetéssel működik. A helyszínhez ragaszkodtak, oda települtek ki elsősorban, de azt is tudták, hogy továbbra is szeretnék

megtartani azt, hogy több csatornán folyjanak a programok. Ennek a felvétele és közreadása is egy megoldandó feladat volt. Az online térben meg tudtak tartani bizonyos frontális programelemeket (kezdeti ima, nap felvezetése, főelőadás, szentségimádás, szentmise), viszont azt is meg tudták tenni, hogy menet közben akár felvételtől, egészen távoli helyekről is bejátsszanak bizonyos részleteket. Így a püspököket megkérték arra, hogy 2-3 percben köszöntsék a találkozó résztvevőit és ezt összeválták egy blokkban. A napnak egy fontos része az ún. fakultáció is. Személyes találkozó esetén akár 8-10 helyre, műhelymunkára vagy frontális előadásra, tevékenykedtető foglalkozásra mehetnek el a fiatalok. Online formában ezt úgy tudták megtenni, hogy a találkozó youtube-csatornáján volt egy helyszíni kérdezz-felelek fakultáció. Két másik helyszínen pedig, egy korábbi felvétel alapján két másik fakultációt valósítottak meg, amit két különböző youtube csatornára tettek fel. Egy másik évben az egyik fakultáció már zoom-felületen működött. Az interaktivitás megteremtése érdekében online imafalat működtettek és ezt aztán személyesen is megtartották. A résztvevők beküldhettek imaszándékokat, amelyekért a zárómisén imádkoztak. A résztvevőknek ezen a téren lehet, hogy volt hiányérzetük, mégis próbálták tartani az imádságnak ezt a formáját is. 2020 tavaszán közel 9000 fő követte, nézte a találkozó youtube csatornáját és hosszú időn keresztül vettek részt a közvetítésekben. Talán az online térbe való belefáradás következtében 2020 őszén és 2021 tavaszán a korábbtól jóval kevesebben vettek részt az online eseményen. Közel 5000 fő vett részt 2020 őszén és 3700 fő 2021 tavaszán. Az is jellemző volt ezekben az időszakokban, hogy a nézők nem közvetlenül online követték, hanem inkább utólag nézték meg a találkozót. *2021 őszén, amikor már személyes jelenléttel tudták megtartani a rendezvényt, akkor nagyon örültek annak, hogy a találkozás végre valóban találkozás volt és nemcsak egy online térben való részvétel.* Azt is lehetett látni, hogy az online térnek is megvannak a maga korlátai. 2021 őszén például sokan hiányolták azt, hogy nem készítettek nyomtatott plakátot vagy levelet. Bármennyire is jó az online térben elérni bárkit, ma is van értelme a nyomtatott hirdetési formának még akkor is, ha facebookon rá lehet segíteni egy-egy hirdetéssel, mint ahogyan ezt tették is.

A *Pálferi Alapítványa a Teljes életért* szervezet kommunikációs munkatársa a közösség-szervezésnek a járványhelyzet alatti lehetőségeit és tapasztalatait mutatta be jogyakorlatokon keresztül. Hangsúlyozta, hogy ez a szükséghelyzet valódi pozitív élményeket nyújtott a közösségek életében. *A régi programok részben vagy egészben átültethetőek voltak. Nem minden program működött, viszont voltak olyan programok, amelyek még jobban is működtek, hatékonyabbak voltak, intimebb formában valósultak meg, mint személyes formában. Volt, ahol nagyobb elmélyülésre nem volt lehetőség, mégis, többek éppen ebben a formában tudtak megnyitni az elzártságból, ezek a megoldások ki tudták nyitni az emberek világát. Kiderült, hogy nagy igény van az online bekapcsolódási lehetőségre, különösen a távol, a vidéken élők, illetve a külföldön élők esetében.* Az alapítvány a jövőben is keresni fogja azokat az utakat, amelyek részben az online világhoz köthetőek, annak érdekében, hogy a résztvevők száma ebben a formában is növekedhessen.

Az egyesület *több programja* is megvalósulhatott a koronavírus járvány idején is a korszerű honlapnak, online felületnek köszönhetően. A járványhelyzet elindulásával az élet minden

területe megtorpant, megállt, az emberek tanácstalanok voltak, hogyan tovább. Az egyesület tagjai azonban nem törődtek bele az izolációba, az emberek elszigetelődésébe, ez ellen kívántak segítséget nyújtani. Elkezdték felfedezni az online lehetőségeket, kidolgozni a módszereket arra, hogyan lehet ebben a bizonytalan helyzetben is továbblépni. A mentálhigiénés programok (pl. pszichodráma) és a párkereső programok nagy részét nem tudták megtartani. Ugyanakkor innovatív módon megvalósulhattak korábban is sikeres programok, mint például a Szülők Napja, ami 2016 óta minden évben megrendezésre kerül. Ebből a programból a járványhelyzet idején sikerült egy online programot megvalósítani. Ez az esemény minden évben Pál Feri előadásával, gondolataival kezdődik, ami a családoknak, a gyermeket nevelő pároknak szól és ad számukra lelki és szellemi bátorítást. Ezt követően kiscsoportos beszélgetések és foglalkozások zajlanak szakemberek vezetésével. A tematikus beszélgetések segítik a szülők problémáinak a megoldását, vagy éppen megerősítéseket adnak a párkapcsolat, a házasság terén. A speciális élethelyzetekre is fókuszálnak csoportok, ilyen például az elvált szülők csoportja. Az online előadást 200 fő hallgatta meg, a csoportfoglalkozások 75 fő részvételével zajlottak. Pozitívumként értékelhető, hogy olyanok is be tudtak kapcsolódni ezekbe a foglalkozásokba, akik nem Budapesten, hanem vidéken, vagy határon túl élnek. Volt olyan csoport is, amelynek a tagjai azt mondták, hogy ők a járványhelyzet után is együtt szeretnének maradni.

Az *online szentmisék* is meghatározók voltak abban az időszakba, amikor „tombolt” a járvány és nem lehetett szentmisékre járni. Ezeket alkalmanként 2000–2500 ember követte. Egy hétig voltak fent a palferi.hu oldalon és ezalatt az időszak alatt 6000–7000 ember is megnézte ezeket a youtube csatornán. Pál Feri prédikációit 5000 ember hallgatta meg és ez a nézettség továbbra is maradt, továbbra is ennyi nézőszámot érnek el a prédikációk.

A *házcsoportok* szintén folytatódtak online formában és egyes helyeken még növekedtek is. Ezekben a csoportokban nem az elmélet van a fókuszban, hanem az emberek saját élményei, amire reflektálnak a többiek. Lételemmé váltak ezek az online találkozások azok számára, akik máshogyan nem találtak kapcsolódási lehetőséget.

Emellett *házaspárokat* is indítottak, amik azonban felemás eredménnyel zárultak. Volt, ahol tudott működni és volt, ahol kevésbé tudott működni az online találkozás. A működési nehézségeknek leginkább az volt az oka, hogy nem lehetett megoldani a gyermekfelügyeletet. Ez a Szülők Napjánál is nehézséget okozott, hiszen a személyes jelenléttel zajló programok esetén van gyermekfelügyelet, az online formában azonban ezt nehezebb volt megoldani vagy egyáltalán nem is lehetett megoldani.

Sándor Csilla, az 52. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus Sajtóosztályának munkatársa is hangsúlyozta az előadásában, hogy a járványhelyzet Magyarországon is átrajzolta az online tér használatát. Megnövekedett az adatforgalom, lévén, hogy az oktatás és a munkavégzés átkerült a virtuális térbe. A KSH kutatási adatai szerint hazánkban 2020-ban a 16–74 évesek 79%-a böngészett naponta az interneten. Ez 31%-os növekedés volt 2010-hez képest. Bár a napi szintű online jelenlét továbbra is leginkább a 16–24 évesekre jellemző és legkevésbé a 65–74 éves korosztályt jellemzi. Az elmúlt 10 évben azonban minden korcsoportban jelentős volt a növekedés e téren. Sőt, azt figyelték meg a kutatók, hogy az idősebb korcsoportba

tartozók némileg felzárkóztak a fiatalabbakhoz. Ennek következtében a szervezők a kongresszust is igyekeztek hangsúlyosabbá tenni az online térben és intenzívebben szerették volna megszólítani a 40–60 éves korosztályt. 2020 júniusában létrehozták az esemény online TV-jét, a NEK TV-t. Ezzel szerették volna a budapesti közönségen kívül a vidéken élőkhez is közelebb vinni az esemény hírért. Az adások többsége vidéki helyszínen került rögzítésre, vidéki szereplőkkel, vidéki témákkal. Podcast sorozatokat is elindítottak az evangelizáció témakörében. Volt olyan adás, amelynek a látogatottsága megközelítette a 39000 főt. *Mégis, a Magyarországon 2021-ben megrendezett eucharisztikus kongresszussal elsősorban a személyes jelenlét és kapcsolódás fontosságára szerették volna ráirányítani a figyelmet.*

4.3. Az interjúk eredményei

A következőkben összehasonlító vizsgálattal bemutatjuk, hogy a vizsgált három templomi közösség (a székelyudvarhelyi Barátok Temploma, a székelyudvarhely-szombatfalvi Szent György Római Katolikus Plébánia és a székelyudvarhelyi Szent Miklós Római Katolikus Plébánia) hitéletében milyen szerepet játszik a templomok interaktív kommunikációt lehetővé tevő digitális eszközhasználatossága és az online közvetítés.

Az elmúlt év utolsó hetében holografikus kivetítő- és online rendszereket adtak át a Nemzetstratégiai Kutatóintézet jóvoltából a három székelyudvarhelyi templom közösségének. A magyar fejlesztésű Diapro rendszerek forradalmasítják a liturgikus célú énekvetítést, könnyen kezelhető, korszerű megoldásokkal segítik a hívek bekapcsolódását a szertartásokba. A projektoros vetítéseket egyszerűen vezérelheti a kántor, és ezek által széleskörű vizuáltechnikai megoldások állnak a templomok – saját igényeik szerinti – rendelkezésére. Az interjúalanyokat ezeknek az eszközöknek a hasznosításáról is kérdeztük.

A szakirodalmi tapasztalatokat megerősítették az interjúk is, ami azt jelzi, hogy bár a járványhelyzet után is van igény az online közvetítésekre, még többen vannak azok a hívek, akik azt vallják, hogy inkább személyesen mennek templomba, személyesen keresik a kapcsolatot Istennel és az embertársakkal. Az online közvetítések ugyanis nem tudják pótolni a személyes kapcsolatokat és a személyes hitbeli megéléseket.

4.3.1. A Barátok Temploma közösségének hitélete és a digitalizáció összefüggései

A templom vezetője elmondta, hogy a világjárvány kirobbanása nagy változást eredményezett a templom híveinek vallásgyakorlatában. Ugyan már korábban is közvetítettek különböző eseményeket, azonban ez akkor még nem volt általános gyakorlat.

A pandémia beköszöntével a templomokban nem lehetett nyilvánosan szentmisét bemutatni. Látván azonban a hívek elcsüggedését és az igényt a mindennapi szentmise iránt, a ferences közösség egy okostelefon segítségével a templom Facebook-oldalán naponta közvetítette a szentmisét a kolostor kápolnájából. Meglepetésükre egyre többen csatlakoztak és követték, főleg a reggel 7 órai szentmisét. Körülbelül három hónap után megnyílhattak a templomok és újra lehetett a templomban a hívek személyes részvétele mellett szentmisét bemutatni. A nagyszámú igény miatt és a betegek, ágyhoz kötöttek kérését figyelembe véve, a közösség úgy határozott, hogy továbbra is közvetíteni fogják a

szentmiséket, de már a templomból. Mivel az okos telefonnal történő közvetítés viszonylag körülményes volt és a hang minősége sem volt mindig megfelelő, két kamerát szereltek fel a templomban, ami által jobb lett a közvetítés kép- és hangminősége.

A pandémia idején többen vettek részt az online szentmiséken, mint a jelenléti alkalmakon. A közvetítéseket nemcsak a templom hívei követték, hanem más felekezetek, templomok és települések hívei is bekapcsolódtak ezekbe. A pandémia kezdetén még kevesebben követték a szentmiséket, azonban egy-két héten belül a követők száma elérte azt a létszámot, ami a személyes jelenléti alkalmak során volt jellemző. Ez arra biztatta a templom vezetését, hogy érdemes folytatni a közvetítéseket. A hétköznapi misék online követőinek száma 40-50 fő volt, a személyes jelenléti alkalmakon sem voltak ennél többen. A vasárnapi szentmisén 200-300 fő volt az online résztvevők száma. A járványidőszak óta is folyamatosan vannak élő közvetítések, miközben a templomba járók száma eléri azt a létszámot, ami a járványidőszak előtt jellemző volt. Jelenleg a hétköznapi miséket 40-50 személy látogatja rendszeresen és 400-500 fő az online követők száma. A vasárnapi szentmiséken is jelen van a megszokott létszám és ezen felül még 700-800 fő követi az online alkalmakat.

A pandémia idején a legnagyobb nehézséget a személyes kapcsolatok hiánya és az jelentette, hogy reményt tudjanak adni a reményvesztett embereknek. Hiányoztak a közös szentmisék, a zsolozsmák, hiányzott az élő, fizikai kapcsolat. A plébánia egyes csoportjai (a Ferences Világi Rend és a Biblia csoport) kénytelenek voltak megszakítani a találkozásokat (a ferences ifjúsági csoport csak később, körülbelül egy éve alakult meg). Elmaradtak továbbá a kóruspróbák, a személyes imádságok, az ájtatosságok, a szentségimádások, a hittanórák, a felnőtt katekézis, a hívekkel végzett zsolozsma, az „Aprókezek” műhely. Amint azonban feloldották a szigorításokat, ezek a találkozások újra megvalósulhattak.

A pandémia alatti online alkalmak nem befolyásolták negatívan a későbbi látogatottságot: ma is ugyanolyan mértékű a személyes jelenlét a szentmiséken, mint korábban. A digitális eszközök a szentmisék és a közösségi alkalmak során most is fontos szerepet töltenek be, mind a szentmisék közvetítésében, mind pedig a reggeli zsolozsma kivetítésében. A szentbeszédalkalmával többször vetítenek annak érdekében, hogy az üzenet jobban elérje a híveket. Többször közvetítettek már online orgonakoncertet is a pandémiát követően. Többen azok közül is bekapcsolódnak az online közvetítésekre, akik külföldön vállalnak munkát, illetve többen külföldről is fordulnak imakéréssel a ferencesekhez.

A templomból jelenleg a szentmiséken kívül a szerzetesi fogadalomtételt, a karácsonyi koncertet és a különböző kulturális eseményeket (pl. színdarabok, koncertek, előadások) továbbra is közvetítik. Sokan és több helyről vesznek részt ma is ezeken az alkalmakon. Ha valamilyen technikai probléma akad a közvetítésekben, azt azonnal vissza is jelzik a résztvevők. Az előbb említett alkalmakon kívül nincsen olyan szándékuk, hogy a vasárnapi liturgia mellett más alkalmakat online közvetítsenek, mivel ezeknél fontosabbnak tartják a személyes jelenlétet.

Az online közvetítésekkel kapcsolatban vegyesek a megkérdezettek érzései. Többen kiemelték azt, hogy ezáltal az idősek és a betegek is bekapcsolódhatnak a szentmisébe és az egyéb liturgiákba, szertartásokba, s ezáltal lelki és szellemi táplálékban részesülhetnek. Az interjúalanyok ugyanakkor arra a veszélyre is felhívták a figyelmet, hogy a közvetítések és az online világ sok katolikust a kényelemre nevel. A hívek közül ugyanis sokan gyakran vagy szinte kizárólag online vesznek részt a szentmiséken, könnyen elmaradhatnak a templomi közösségtől.

A jelenlegi digitális eszközellátottsággal kapcsolatban a vezető kiemelte, hogy a templom ma már rendelkezik két kamerával és egy projektorral. Ezek az eszközök a szentmisék és más liturgikus alkalmak során segítenek a híveknek bekapcsolódni az énekekbe és az imádságba. Az interjúalanyok elmondása szerint a templomban 2023-ban megtörtént digitális eszközfejlesztés nagymértékben hozzájárul a liturgia és az egyéb közösségi események lebonyolításához. Legtöbbször a zsoltos elvégzéséhez használják ezeket az eszközöket. Másrészt a digitális eszközök a szentségimádási alkalmak megtartását is könnyebbé teszik. Segítséget nyújtanak a prédikációkon elhangzó témák illusztrálásában és a szentmiséken az énekek szövegének kivetítésére is ezeket az eszközöket használják.

A 2023-ban megvalósított digitális eszközfejlesztéssel kapcsolatban más válaszadó is hangsúlyozta azt, hogy nagyon örül ennek a lehetőségnek, hiszen – ahogy több esetben utaltak rá az interjúalanyok – eleinte többször nehézségekbe ütközött a közvetítés. A digitális eszközfejlesztésnek azért is örülnek, mert a jobb teljesítményű internetes kapcsolat révén, a YouTube alkalmazás segítségével a jövőben a közvetítési formák szélesebb köre áll rendelkezésre a korábbiaknál, ami jelentősen megkönnyíti majd a ferences szerzetesek munkáját.

Egy harmadik válaszadó szerint is nagy segítséget jelent a 2023-ban megtörtént digitális eszközfejlesztés, ami egy új és professzionális digitális eszköz beszerzésében segítette a templom közösséget, s ez lehetővé teszi többek között azt, hogy a hívek minden reggel (a vasárnapot kivéve) együtt imádkozzanak. Ezekbe az alkalmakba rendszerint több hívő is bekapcsolódik. A jelenlegi modernebb kivetítővel követhetőbbé válik az ima és ezáltal zökkenőmentesebben, egyszerűbben lehet közösen imádkozni.

4.3.2. A Szent György Plébánia közösségének hitétele és a digitalizáció összefüggései

A válaszadók leginkább a telefont, a laptopot, az asztali számítógépet, a Facebookot és a WhatsApp eszközöket használják a plébániai közösséggel való kapcsolattartásban és információ-átadásban. A plébánia is jelen van a Facebook-oldalon és a közösségnek van honlapja is, mivelhogy a társadalmi kötelezettségek már megkövetelik, hogy ezeken a felületeken is jelen legyenek.

A pandémia időszakában a fiatalabb korosztállyal szinte gond nélkül valósult meg a kapcsolattartás. Az idősebb korosztály esetében adódott némi kapcsolódási nehézség, amit külső segítséggel sikerült orvosolni. Az egyedülálló idősek esetében a telefon volt az egyetlen eszköz, amivel kapcsolatot tudtak tartani a külvilággal. Az egyháztanács tagjaival emailen, körlevelekkel értekeztek, ha pedig szükség volt az élő beszélgetésre, abban az

esetben főként a Zoom-ot vagy a Facebook-ot használták.

Az online módszerek megtanulása nem jelentett túl nagy nehézséget, ellenben a jártasság hiánya meglátszott az első közvetítéseken, amikor a hang, a kép, vagy mindkettő minőségével voltak gondok. A szertartások – leszámítva a járványidőszak szempontjából nagyon nehéz időszakot – túlnyomórészt a hívek személyes részvételével zajlottak. A maszk és a fertőtlenítő használata, a kézben történő áldozás, valamint a megfelelő távolság tartása lehetővé tette a szentmisék fizikai jelenléttel történő megvalósítását az online közvetítések mellett.

A pandémia idején az alkalmak egy része teljesen elmaradt a járványhelyzet következtében. Elmaradtak az ifjúsági és a felnőtt kóruspróbák, a közösségi napok, az ifjúsági estek, a szépkorúak találkozói. A járványhelyzet miatt elmaradtak a korábban személyes jelenléttel megvalósult hittanórák, ugyanakkor online felületen megtartották ezeket. Ezekben a felületeken keresztül tartották a kapcsolatot a gyermekekkel, a fiatalokkal. Ugyanakkor minden egyéb közösségi alkalmat igyekeztek megtartani kisebb létszámban a hagyományos keretek között. A járványhelyzetben volt olyan időszak is, amikor minden közösségi alkalom elmaradt, csak az online szentmise és a keresztút közvetítés maradt meg.

A pandémia idején a közösség testi jelenlétének összetartó ereje, a szertartásokon való találkozások, tekintetek hiányoztak leginkább. A legnagyobb hiányt az eucharishtiában jelen lévő Jézussal való találkozás, az áldozás hiánya jelentette. A pandémia idején hiányzott a vallásgyakorlat szabadsága. Bár a betegek számára bizonyosan nagy megerősítést jelentett, az interjúalanyok úgy látják, hogy az otthonról követett szentmisék nem helyettesíthetik a fizikai részvételt. A válaszadók szerint szükség esetén lehet és kell is használni az online felületet, azonban nem szabad elszoktatni a híveket az élő gyakorlattól. Mára már elmúltak az óvintézkedések és úgy folytatódhatnak a vallásgyakorlatok, mint a járványidőszak előtt.

Az online szolgálat előnyei között kiemelték a válaszadók azt, hogy az online szentmise közvetítésekbe sokkal többen be tudnak kapcsolódni, mint a hagyományos szertartásokba. Az üzenet ebben a formában el tud jutni azon hívekhez is, akik betegek, akik ágyhoz vannak kötve, vagy akik nehezen tudnának eljutni a templomba. A közvetítéseket vissza tudják hallgatni azok is, akik személyesen bármilyen ok miatt nem tudtak eljutni a szentmisékre. Az alkalmak közvetítése azonban kényelmessé is teheti a híveket, egyre kevesebb lehet ezáltal az aktívan misére járók száma. Az emberekben az rögzülhet, hogy minek menjenek el szentmisére, ha otthon is meg tudják azt hallgatni és közben el tudják végezni az otthoni teendőket. Ezáltal azonban gyengül az Istennel való kapcsolat és a mise üzenetére irányuló aktív figyelem.

A Szent György Plébánia közössége digitális eszközökkel elég jól felszerelt. Az interjúalany elmondta, hogy mivel kisméretű a templomuk és nem fér be mindenki, ezért három közösségi teremben közvetítik a liturgikus eseményeket. A közvetítés eszközei rendszerint a kamera, a TV készülék, a vetítő (okostábla), a hangtechnika. Ezek az eszközök segítséget jelentenek az elhangzott üzenetek elmélyítésében. A zsúfolásig megtelt templom mellett a sekrestyében, illetve a hittan- és rendezvényteremben tartózkodó hívek

számára kivetíthető a szentmise. A hittantermi okostábla a tanításban, a közösségi együttlétekben (az előadások kivetítésében és a filmvetítések során) nyújt segítséget. A kórustevékenységekben lehetőség van a kották, a hanganyagok megtekintésére és lejátszására ezen eszközök segítségével. A nyomtatót és a fénymásolót szinte minden közösségi alkalmon használják.

Jelenleg a templomban nem közvetítik az alkalmakat, mert szép számmal megjelennek a hívek személyesen a templomban. A hagyományos módon megvalósuló szentmise sokkal hatásosabb. A hívek jobban tudnak az Úrra koncentrálni, ha személyesen eljönnek a szentmisékre. Ezért jelenleg nincsen online közvetítés a templomban, minden alkalom személyes jelenléttel történik. Sem a vasárnapi liturgiát, sem a többi alkalmat nem közvetítik online formában. A közösség vezetői csak a programok szervezésével kapcsolatban szoktak online megbeszéléseket szervezni. Ezen kívül még akkor veszik igénybe az online közvetítést, ha a hittanórán, vagy az ifjúsági alkalmon betegség miatt nem lehet jelen valamelyik diák, fiatal. Ilyenkor elegendő egy telefon, amivel annak az egy vagy néhány személynek közvetíthetik a hittanórai, bibliaórai eseményeket.

A közösségben már régóta szerettek volna eszközfejlesztést megvalósítani, azonban ez eddig nem állt módjukban, nem volt rá lehetőségük. A pandémia előtti időszakban a technikai problémát a lassú internet elérhetőség és a számítógép gyengébb minősége jelentette. Ezeknek az eszközöknek az állapotán kellett javítani és új eszközöket kellett vásárolni. A Nemzetstratégiai Kutatóintézetnek köszönhetően megvalósulhatott ez a célkitűzés. A megvalósult digitális eszközfejlesztés segíteni fogja az emberek cselekvő részvételét a szentmiséken, a közösségi alkalmakon. Ugyanakkor a pasztoráció is hatékonyabb lesz, ami segít a hívek Istennel való kapcsolatának elmélyítésében.

A digitális eszközfejlesztéssel kapcsolatban egy válaszdó elmondta azt is, hogy 2023-ban a plébánia egy pályázatot is benyújtott és elnyertek egy okos vetítőt. Ez is jelentősen hozzá fog járulni ahhoz, hogy a hívek jobban lássák a szentmisék üzeneteit, az igéket, a dicséretetek szövegét. A közösségben a digitális eszközök az énektanítást, a kisfilmek vetítését szolgálják leginkább. A templomban lévő halvány fényeket ellensúlyozandó, az új vetítő kedvező fényviszonyokkal fogja tudni közvetíteni a szöveges üzeneteket. A pályázatokat a plébános készíti elő, ő mindig él ezekkel a lehetőségekkel. Rendszeresen benyújt pályázatokat az egyházközség részére, hogy minél jobb minőségű legyen az egyházközség technikai felszereltsége, és ezáltal még hatékonyabban lehessen közvetíteni az átadandó üzenetet.

A 2023-ban lezajlott eszközfejlesztésről más válaszdó is elmondta azt, hogy annak minden fázisa a hívek segítségére volt. Ezekkel az eszközökkel könnyebbé vált az információ célba juttatása, átláthatóbbá vált a plébánia munkája. Minden beszerzett digitális eszköz a közösség fejlődését, épülését szolgálja.

4.3.3. A Szent Miklós-hegyi Plébánia közösségének hitétele és a digitalizáció összefüggései

A plébánia jelen van több online közösségi felületen (Facebook, Instagram), ahol a közösség eseményeit, programjait, napi gondolatokat osztanak meg. A visszajelzések

alapján ezeknek pozitív hatásuk van. A főesperesnek az a tapasztalata, hogy jó és szükségszerű a digitális eszközfejlesztés a plébánián is, hiszen ezen eszközök segítségével könnyebbé, színesebbé, interaktívabbá lehet tenni a foglalkozásokat. Ezért használják és alkalmazzák a hittanórák keretében és a csoportmunkáknál is ezeket az eszközöket. A vezető a digitális eszközök között elsősorban a számítógép és a kivetítő (okostábla) használatát emelte ki. A plébániánknak van honlapja, az állandó kapcsolattartás és a hírmegosztás viszont a plébánia Facebook-oldalán történik. A közösséggel való kapcsolattartás során használják még az elektronikus levelezést.

A járványidőszak előtt nem látták szükségesnek a szertartások, szentmisék online közvetítését. A pandémia időszakában azonban nagyon is szükséges volt, sőt, az egyetlen módja volt annak, hogy a szentmiséket elérhetővé tegyék a hívek számára. A katolikus pap elmondta, hogy meglepő volt számára, milyen gyorsan meg tudták oldani az online közvetítést. Ez a fajta közvetítés inkább a fiatal és a középkorú generációt érte el. Az idősebbek eleinte az erdélyi Mária Rádióban vagy a kézdivásárhelyi Siculus Rádióban hallgatták a szentmisét. A főesperes kezdetben aggódott amiatt, hogy az idősebb generációt nem fogják tudni elérni, hiszen ők kevésbé tudják kezelni az okos eszközöket. Pozitív meglepetés volt azonban számára, hogy ezt a nehézséget és félelmet milyen hamar át tudták hidalni. Az egyházmegye felső vezetése ugyan nem támogatta az eszközbeszerzést, hiszen azok a legtöbb plébánián már adottak voltak. Ugyanakkor segített azoknak a szolgáltatásoknak, programoknak a felkutatásában és kezelésében, melyeken keresztül meg lehetett oldani a közvetítéseket.

A szentmisék közvetítését a plébánia Facebook-oldalán élő közvetítéssel valósították meg. A vasárnapi és a hétköznapi szentmisét is a templom kápolnájában tartották meg és a hívek bekapcsolódhattak ezekbe az online közvetítésekbe. A konferenciák, az előadások közvetítése Zoom felületen történt. A kerület papságával az egyéb anyagokat, információkat emailen keresztül küldték el a hívek számára.

Az volt a tapasztalat, hogy az online közvetítések során jóval többen „vettek részt” a szentmiséken, legalábbis a nézettség, illetve a kattintások alapján, mint a személyes alkalmon. Voltak olyan hívek, akik visszajelzésükben leírták, hogy innen származtak el az ország különböző részeire vagy külföldre, és az online közvetítések segítségével újra lehetőségük adódott arra, hogy visszakapcsolódjanak a közösség életébe. Sok pozitív visszajelzést és köszönetet kapott ezért a plébánia.

Természetesen voltak olyan közösségi alkalmak, amelyek teljesen elmaradtak a járványhelyzet miatt, hiszen a találkozásokat megtiltották ebben az időszakban. Elmaradtak a hittanórák, az imacsoportok találkozói, a jegyes és a családos csoportok találkozói, a lelkinapok, a keresztelők és más szentségi felkészítők, mert nem volt lehetőség a szentségek kiszolgáltatására.

A közösség vezetője a pandémia időszakában sok nehézség árán tudta csak teljesíteni a szolgálatot (például lelki gondozás, keresztelő, temetés, betegek kenete) miután a személyes találkozásokra nem volt lehetőség. A lelki gondozások is kizárólag telefonon vagy online valósulhattak meg. A temetések megtartása szintén sok nehézséggel járt a

folyamatosan változó előírások és azok betartása miatt. A betegekkel való találkozás, az ő meglátogatásuk sem volt lehetséges. Abban az időszakban, amikor az emberek már kimehettek az utcára, a plébánia papja a templom előtt gyóntatott.

A pandémia idején a járványhelyzet előtti vallásgyakorlatból a személyes találkozások hiányoztak leginkább. A közösség a személyes kapcsolódásokkal tudja közösségi voltát, feladatát megvalósítani, és ezt az online tér, a virtuális közösség nem tudta, nem tudja pótolni.

Jelenleg az online közvetítést a vasárnapi liturgia mellett az ifjúsági alkalmak és a hittanórák esetében alkalmazzák. Másrészt akkor, ha a távolság miatt a személyes jelenlét nem valósítható meg. Egy-egy imacsoport, vagy előadás alkalmait is közvetítik és ezen kívül a Zoom felületet használják a bizottsági gyűlések lebonyolítására.

A megkérdezettek az online szolgálat előnyének tartják azt, hogy időt és energiát lehet spórolni az online felületen való találkozásokkal, beszélgetésekkel, előadásokkal. Ezen eszközökkel könnyebb az emberek elérése, a kapcsolattartás. A szentmisék élő közvetítése a betegségben szenvedőknek is segítséget jelent, ezen keresztül ők is részesei lehetnek Isten üzenetének, ami az ő lelki épülésüket is szolgálja. Az online szolgálatok hátránya ugyanakkor az, hogy az nem tudja helyettesíteni a hitélethez sokszor elengedhetetlen személyes jelenlétet, emberi kapcsolódásokat.

A templom digitális eszközökkel való ellátottságát jónak tartják a válaszadók. A szentmisék alatt az énekek kivetítésére, a hittanórákon és a közösségi csoportok találkozóján interaktív feladatok megoldására, előadások kivetítésére, filmek elérésére használják ezeket az eszközöket. A plébánia folyamatos fejlesztéseket valósít meg akkor, ha rendelkezésre áll pályázati segítség és saját forrás.

Az interjúalanyok hasznosnak tartják a 2023-ban megvalósított eszközfejlesztést (okos tévé, kivetítő beszerzése), hiszen ezek által nem csupán az online elérhetőséget tudják biztosítani, hanem a sokrétű pasztorációs tevékenység során minden korosztályt be tudnak vonni a plébánia életébe. A beszerzett digitális eszköz több hasznos funkcióval rendelkezik, ezért a felhasználási lehetőségek tárháza is széleskörű. A plébánia munkatársai ismerik az ezekben rejlő lehetőséget és azon dolgoznak, hogy még hatékonyabbá tudják tenni ezen eszközöket a közösség életében.

4.4. Összefoglalás

A szakirodalmi vizsgálat alapján elmondható, hogy nincs egyetemes, egyforma megoldás a vallások, az egyházak online megjelenése tekintetében. Voltak, akik könnyen adaptálták digitális felületre a tevékenységüket, és voltak, akik nem, sőt, egyenesen elzárkóztak előle. A rugalmas, innovációra nyitottabb közösségek könnyebben oldották meg az online felületen való megjelenést.⁸¹ Másrészt az is igazolódott, hogy minél több időt töltenek az egyházak a digitális térben, a hálózat hatásai annál erőteljesebben mutatkoznak. S bár a

⁸¹ Andok (2020): i.m.

rítus más lesz, az ünnepek és a liturgiák alapüzenetét nem változtatja meg a digitalizáció.⁸²

Felmerülhetnek kérdések a hitéletnek a digitális térben vs. személyes jelenléttel történő megélésével kapcsolatban is. Az egyházak számára ma elkerülhetetlen a digitális jelenlét, és ahogyan a cikkben is olvasható, ennek számos pozitív hatása érzékelhető, különösen kiemelve az evangelizáció térbeli és időbeni kiterjesztésének a lehetőségét.

Ugyanakkor a hagyományos vallási, spirituális gyakorlatok értékeivel is tisztában kell lenni. Például a katolikus egyház rendelkezései szerint lehetett és lehet közvetíteni a misét, ám „a szentmisén való testi jelenlétet nem pótolja a képernyőszentmise.”⁸³ A Magyarországi Református Egyház teológiai iránymutatása is elsősorban a személyes jelenlétet hangsúlyozza a Krisztust követők számára: „Az otthoni úrvacsora szükséghelyzetet jelez (súlyos betegség, kijárási tilalom, járvány, háború). Nem pótolja a gyülekezeti közösség úrvacsora-ünnepét, ám rendkívüli helyzetekben felette szükséges, hogy az úrvacsorában megtapasztaljuk a Krisztussal való titokzatos közösséget a Szentlélek erejében”.⁸⁴ Ugyanekkor nehézséget jelent a digitális ceremóniák közvetítésénél, hogy a prédikátor az offline helyzetben ismeri a közönségét, a közösségét, a közeget, a teret, ahol a liturgia zajlik, a hálózati felületen azonban bizonytalan lehet e típusú kapcsolattartásban.⁸⁵

A szakirodalmi források és a megkérdezett interjúalanyok szerint pozitívumnak számít a szentmise-közvetítés akkor, ha a fizikai jelenlét, a találkozás nem megoldható különböző okok miatt, például járványhelyzet, súlyos betegség, utazás, időskori gyengeség esetén. Isten üzenete reményt ad az élet legnehezebb időszakában és a járványhelyzetben is messze eljuthatott az isteni üzenet, erőt és bátorságot adva sok hívőnek. Azok a plébániák, amelyek az online közvetítések mellett döntöttek, minden esetben több nézővel számolhattak, mint az offline esemény résztvevőinek száma. Országhatárokat vagy akár kontinenseket átlépve, az online közvetítésekkel nagyobb és népesebb közönséget lehet elérni. A digitális eszközök segítségével személyes, lelki beszélgetéseket lehet megvalósítani a távol élő hívekkel, be lehet kapcsolódni a közös imákba és szertartásokba, ami megadja a „találkozásnak” egyfajta lehetőségét és élményét. Mivel az istentiszteletek felvételként fenn maradnak az interneten, ezeket is nagy gyakorisággal nézik utólag az emberek és ilyen esetekben a felekezetek közti áthallgatás mértéke még nagyobb. Az online közvetítések jól használhatók a preevangelizációra is. Nem kell akkora kockázatot vállalni az embereknek, hogy belépjenek a templomba, ezáltal azok számára is könnyebb megtenni az első lépést, akik kételkednek a hitben és az egyházban, vagy korábban nem gyakorolták a hitüket. A kutatási eredmények azt is alátámasztották, hogy a fiatalok sokkal hamarabb barátkoztak meg az online közvetítésekkel, hiszen valószínűleg már a lezárások előtt is tartoztak online vagy hibrid (egyszerre online és offline) vallási közösséghez.

Az online közvetítésnek azonban hátrányai is vannak. A pandémia időszakában elmaradtak

⁸² Andok (2020): i.m.

⁸³ Sajgó Szabolcs (2020): i.m.

⁸⁴ Magyar Református Egyház (2020). Istentiszteleti ajánlások a krízishelyzetben. 2020. április 1.

⁸⁵ Danielsson, Arni Svanur (2020): Connection Trumps Technology. In: Heidi A. Campbell, ed. (2020): The Distanced Church: Reflections on Doing Church Online. pp. 10–12. Digital Religion Publications. An Imprint of the Network for New Media, Religion & Digital Culture Studies.

a személyes, fizikai találkozások az Istennel (itt elsősorban az Oltáriszentség vételének hiányát emelték ki a válaszadók) és hiányoztak a személyes találkozások a hívekkel. A kereszténység nem egy magányosan megélt hitgyakorlatot takar. A találkozások mindig lehetőséget adnak az Istenhez és a felebarátunkhoz való közeledésre, ez azonban elmaradt a járványhelyzet időszakában. Már a templomba vezető út is egyfajta felkészülést rejt magában az Istennel és az embertársaikkal való találkozásra. Saját otthonunk elhagyásával és az Isten házába való belépéssel lelkileg és szellemileg is átváltozunk, ami azonban szintén nem valósulhatott meg az online térben. Nehézséget jelent, hogy a közvetítéseknek, a technikai eszközök beszerzésének és az üzemeltetésnek komolyabb anyagi vonzata van. Az internetért folyamatosan fizetni kell és eszközöket kell vásárolni. Ezen kívül az online közvetítések közben fellépő technikai problémák is nehezíthetik Isten üzenetének átadását és befogadását. A prédikációk elhangzásakor nem lehet azonnal lemérni azt sem, hogy pontosan értik-e a hívek az üzenetet és erre hogyan reagálnak.

Az is látszódik azonban, hogy nemcsak a digitalizáció és az online tér állítja kihívások elé az egyházat: a hitélet területére a mesterséges intelligencia (MI) is egyre jobban begyűrűzik. Magyarországon a dömösi templom egyik ökumenikus istentiszteletén 2023 februárjában olyan prédikációt olvastak fel, amelyet különböző instrukciók alapján mesterséges intelligencia írt, és már több külföldi, például japán kísérlet is próbálkozott azzal, hogy a statikusabb szertartásokon a papokat MI-vel helyettesítsék.⁸⁶

A technikai fejlődés etikai vonatkozásaival ugyanakkor a katolikus egyház régóta komolyan foglalkozik. A mesterséges intelligencia témájában 2020 elején a Vatikán képviselői és több világcég egy Római felhívás a MI etikájáról névre keresztelt dokumentumot is aláírt, hogy felelőssé a felelősségérzetet annak érdekében, hogy a digitális innovációk és a technológia fejlődése a jövőt és a kreativitást szolgálja, és végül ne az ember helyettesítését okozza.⁸⁷

4.5. Irodalom

Andok Mónika (2018). Media, Religion and Public Sphere: International Trends and Hungarian Researches. *KOME – An International Journal of Pure Communication Inquiry*, 6 (2), pp. 16–31. http://komejournal.com/files/KOME_AndokM.pdf Letöltés: 2023. 07. 04.

Andok Mónika (2020). Vallások és hívők a digitális térben. *Ludovika.hu*, 2020.04.10. <https://www.ludovika.hu/blogok/itkiblog/2020/04/10/vallasok-es-hivok-a-digitalis-terben/> Letöltés: 2023. 07. 03.

Andok Mónika (2021). Trendek az online vallási folyamatokban a koronavírusjárvány idején Magyarországon. *Médiakutató*, 22 (3–4) (2021. ősz-tél)

Balogh Gergő (2023). Minden technika jöhet, amíg közelebb visz Istenhez. *Telex*, 2023. 03. 19. <https://telex.hu/belfold/2023/03/19/egyhaz-hittan-mesterseges-intelligencia> Letöltés: 2023. 06. 29.

⁸⁶ Balogh Gergő (2023): Minden technika jöhet, amíg közelebb visz Istenhez. 2023. március 19.

⁸⁷ Balogh Gergő (2023): i.m.

Danielsson, Arni Svanur (2020). Connection Trumps Technology. In Heidi A. Campbell (eds.), *The Distanced Church: Reflections on Doing Church Online* (pp. 10–12). Digital Religion Publications.

Kiss Judit (2020). Van igény a „digitális” vallási életre Erdélyben. *Krónikaonline*, 2020. 05. 24. <https://kronikaonline.ro/erdelyi-hirek/van-igeny-a-bdigitalisr-vallasi-eletre-erdelyben> Letöltés: 2023. 06. 29.

Magyar Református Egyház (2020). Istentiszteleti ajánlások a krízishelyzetben. *Reformatus.hu*, 2020. 04. 01. <https://reformatus.hu/egyhazunk/hirek/istentiszteleti-ajanlasok-krizishelyzetben/>. Letöltés: 2023. 07. 03.

Sallai Zsófia (2022). *Egyház és digitalizáció*. <https://www.uni-nke.hu/hirek/2022/10/05/egyhaz-es-digitalizacio> Letöltés: 2023. 06. 29.

Sajgó Szabolcs (2020). Online kegyelem – Szempontok a „képernyőszentmisék” kultúrájának kialakításához. *Magyar Kurír Katolikus Hírportál, Nézőpont*, 2020. 03. 21. <https://www.magarkurir.hu/hirek/online-kegyelem-szempontok-kepernyoszentmisek-kulturajanak-kialakitasahoz> Letöltés: 2023. 07. 03.

Sarnyai Tibor (2022). *A digitális transzcendencia. Recenzió. Andok Mónika: Digitális vallás*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó.

Források

A digitalizált egyháznak is van jövője. 2021.10.12. <https://vasarnap.hu/2021/10/12/a-jovo-a-digitalis-egyhazban-van/> Letöltés: 2023. 06. 30.

Az aktív hitélet támogatása digitális eszközökkel konferencia - Carlo Acutis tiszteletére. A konferencia előadásai. 2021. 10. 12. Digitális Jólét Program. <https://www.youtube.com/watch?v=OXsF29nPgJs> Letöltés: 2023. 07. 03.

Digitális eszközökkel a hitélet szolgálatában. Romkat, 2021. 10. 14. <https://romkat.ro/2021/10/14/digitalis-eszkozokkal-a-hitelet-szolgالاتaban/> Letöltés: 2023. 06. 30.

